

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

Magisterské, kombinované studium
2012 – 2014

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Monika Pechočová

*Historie a současnost trestu smrti v Evropě a ve Spojených
Státech Amerických*

Praha 2014

**Vedoucí diplomové práce:
Mgr. Olga Noruláková**

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

Master / Combined (Part time) Studies
2012-2014

DIPLOMA THESIS

Monika Pechočová

Past and present of the death penalty in Europe and the United
States of America

Prague 2014

**The Diploma Thesis Work Supervisor:
Mgr. Olga Noruláková**

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze, dne 6.3.2014

Monika Pechočová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí své diplomové práce, Mgr. Olze Norulákové za metodické vedení této diplomové práce a za trpělivost. Poděkování patří také všem, kteří mi pomáhali během studia i během psaní této diplomové práce.

Anotace

Diplomová práce je komparací pohledů angloamerického a kontinentálního právního systému na problematiku trestu smrti. Angloamerický pohled je prezentován zejména Spojenými státy americkými, kontinentální systém je pak zastoupen zejména Českou republikou, respektive bývalým Československem.

Stručněji se pak práce dotýká také problematiky trestu smrti v oblasti islámského práva.

Porovnání výše uvedených pohledů je zaměřeno na vybrané právní a etické aspekty trestu smrti a argumenty odpůrců i zastánců tohoto nejvyššího trestu.

Klíčové pojmy

trest smrti, Spojené státy americké, Velká Británie, Česká republika, Československo, islámské právo, angloamerické právo, kontinentální právo, etika.

Annotation

This thesis is a comparison of the views of the Anglo-American and continental legal system on the issue of the death penalty. The Anglo-American view is presented particularly by the United States; continental system is then represented by the Czech Republic and the former Czechoslovakia.

The work also marginally deals with the issue of capital punishment in the Islamic law.

Comparing the above views is focused on the legal and ethical aspects of the death penalty and the arguments of opponents and proponents of the capital punishment.

Key words

death penalty, United States, United Kingdom, Czech Republic, Czechoslovakia, Islamic law, Anglo-American law, continental law, ethics.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1. VÝCHODISKA A CÍLE PRÁCE.....	11
1.1. Definice základních pojmů.....	11
1.1.1. Norma a právní norma.....	11
1.1.2. Trest jako část trestního práva.....	12
1.1.3. Specifické funkce trestu smrti.....	13
1.1.4. Trest smrti v historickém pohledu.....	14
2. ANGLOAMERICKÝ PRÁVNÍ SYSTÉM.....	22
2.1. Právo anglické.....	22
2.1.1. Specifické znaky anglického práva.....	23
2.1.2. Trest smrti v systému anglického práva.....	24
2.2. Americké právo.....	30
2.2.1. Specifické znaky amerického práva.....	31
2.2.2. Trest smrti v systému amerického práva.....	32
3. SYSTÉM KONTINENTÁLNÍHO PRÁVA.....	37
3.1. Specifické znaky kontinentálního systému práva.....	38
3.1.1. Trest smrti v pohledu kontinentálního právního systému.....	39
3.2. Nejvyšší trest v českých zemích v průběhu uplynulých staletí.....	39
3.2.1. Stav v Československu v letech 1918 – 1990.....	43
3.2.2. Protokoly k Evropské úmluvě.....	49
4. ISLÁMSKÝ SYSTÉM PRÁVA.....	51
4.1. Pohled práva Šaría na problematiku trestu smrti.....	54
5. ARGUMENTY PRO TREST SMRTI A PROTI NĚMU.....	57
5.1. Abolicionisté versus retencionisté.....	59
5.1.1. Argumenty podporující trest smrti.....	59
5.1.2. Argumenty proti trestu smrti.....	62
5.1.3. Trest smrti z hlediska křesťanské filosofie.....	63
ZÁVĚR.....	66
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	70
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ.....	73

ÚVOD

Člověk byl od počátků své historie tvor pospolitý, což pochopitelně zvyšuje jeho šance na přežití, dále mu tato pospolitost zajišťovala vyšší naději na obstarání potravy a obživy. Život ve skupinách, jakými byly a jsou tlupa, rodina, kmen, nebo národ, s sebou pak přináší také nutnost, podřídit se určitým pravidlům a zákonům, nejprve zvykovým, později i písemně zachyceným, kterými se řídí celá skupina. Tato pravidla se vyvíjejí spolu s proměnami, kterými prochází také život společnosti.

Smrt lidské bytosti je pak chápána jako nejvyšší z možných sankcí, ke kterým společnost může sáhnout, v případě, že dojde k závažnému porušení zavedených a respektovaných pravidel. Zde je třeba si uvědomit, že na smrti lidské bytosti je v různých společensko-kulturních oblastech nahlíženo zcela odlišně, svou roli hrají poměry kulturní, respektive nábožensko-kulturní, které tradičně určují v různých oblastech hodnotu lidského života, a dále také poměry demografické, sociální a materiální, v nichž se tato hodnocení uskutečňují.

Jinou hodnotu má lidský život v přelidněných oblastech, které poskytují jedinci stěží materiální podmínky dostačující k pouhému přežívání a jinou hodnotu má lidský život v oblastech relativního blahobytu. Proto jsou odlišně vnímány i otázky spojené s ukončením života, ať už jde o smrt přirozenou a násilnou nebo o smrt v podobě trestu.

Tato diplomová práce se proto zabývá problematikou trestu smrti z hlediska různých právních systémů tak, aby poskytla co nejširší pohled na jejich specifika. Východiskem práce je řádné vymezení pojmu trest, potažmo trest smrti a jejich funkce a účel, dále charakteristiky dvou, respektive tří nejdůležitějších světových právních systémů (konkrétně se tato práce zaměří na porovnání angloamerického a kontinentálního systému, stručně pak také islámského systému práva). Část práce zmiňuje také nejčastější techniky, které k vykonávání tohoto trestu sloužily a ve státech, kde je trest smrti vykonáván, stále slouží.

Součástí práce jsou také kapitoly, které se věnují historii trestu smrti ve světě, zejména v angloamerickém prostředí a také v České republice, respektive v bývalém Československu.

Stručně se práce také dotkne systému islámského práva, které je svým pohledem na právo na život a s tím spojenou problematiku nejvyššího trestu zcela odlišné od výše uvedených systémů – v komparaci s těmito systémy tedy ještě lépe vyniknou rozdíly i společné rysy angloamerického a kontinentálního práva. Základní charakteristiky všech tří právních systémů jsou pak psány s cílem upozornit na jejich společné znaky i odlišnosti. Největší důraz je v tomto případě kladen na rozdíl mezi Evropou a Spojenými státy americkými, vzhledem k tomu, že přestože tyto dvě oblasti vycházejí ze společných demokratických hodnot a ze společných základů, jejich pohled na problematiku trestu smrti je poměrně odlišný. Spojené státy jsou totiž, vedle Japonska jediným demokratickým státem, který trest smrti praktikuje.

Cílem práce není v žádném případě jakákoli snaha o vyvolání diskuse týkající se znovuzavedení trestu smrti v České republice, protože mezinárodní dohody, kterými je Česká republika vázána, toto v žádném případě neumožňují. Je však možné a je to i součástí předkládané práce, uvést argumenty zastánců i odpůrců trestu smrti, a to z hlediska práva i etiky. Trest smrti je součástí lidské kultury patrně od samých jejích počátků, je starý jako lidstvo samo a je tak namístě se ptát, jaký měl tento trest historicky význam a jestli má jeho udělování smysl i dnes. Z pohledu jednotlivých systémů práva totiž na tuto otázku existují i odlišné odpovědi. Překvapivě také neplatí, že přestože byl v jednotlivých historických dobách trest smrti udělován za různé přečiny, by bylo jeho udělování s historickým vývojem shovívavější. V Anglii sedmého století byl kupříkladu trest smrti udělován za výrazně méně přečinů než o osm století později. Toto jsou otázky a srovnání, kterými se chce tato práce za podmínek maximální objektivity a vyváženosti zabývat.

Diplomová práce využije metody historicko-srovnávací analýzy a metody komparace, tak, aby bylo možné dostatečně analyzovat problematiku stanovenou zadáním a tématem této diplomové práce. Součástí této diplomové práce je samozřejmě vypracování rešerše relevantní literatury.

Z právního i lidského hlediska pak autorka práce hledá odpověď na následující otázky: Primárně: do jaké míry je společnost oprávněna omezovat své provinilce na životě a na svobodě a jak jsou tato omezení definována zákony jednotlivých společností. Sekundárně: jak se historicky vyvíjely názory jednotlivých právních systémů na problematiku nejvyššího trestu a jaké jsou nejnovější a nejaktuálnější názory na tento trest.

1. VÝCHODISKA A CÍLE PRÁCE

1.1. Definice základních pojmů

Každé lidské společenské soužití je charakterizováno potřebou stanovení jistých norem a pravidel a nutností tato pravidla dodržovat. Společné normy a hodnoty a pravidla jejich dodržování jsou předpokladem soudržnosti dané společnosti.¹ S danými pravidly však zcela logicky souvisí také jejich porušování a systém reakce na takovéto porušování. Žádoucího chování je dosahováno prostřednictvím sociální kontroly a s ní spojených postihů.² Tyto normy a jejich kontrola jsou však v různých oblastech světa značně odlišné, proto jsou také odlišně vnímány otázky postihu v případech jejich porušení nebo nedodržování. Následující část kapitoly se bude věnovat definicím nejdůležitějších pojmů a termínů užívaných v této práci. Zejména se tak zaměříme na pojem právní norma, trest a funkci trestu jako účinného prostředku ochrany společnosti před nebezpečným jednáním.

1.1.1. Norma a právní norma

Abychom byli schopni definovat pojmy sankce a trestu, nejprve je třeba správně definovat pojem norma, respektive právní norma. Vzhledem k tomu, že tato diplomová práce má přinášet komparativní pohled na nejrozšířenější právní systémy, nebudeme se tedy věnovat zákonů, zvykovým, v práci bude přihlíženo pouze k rozsudkům smrti vyneseným s odvoláním na platné zákony.

Obecně definována, je norma jakýsi standardní požadavek, který popisuje, jaké chování či vlastnost jsou přijatelné a přípustné, případně taková chování či vlastnosti předepisuje a vyžaduje.³

Právní norma pak představuje obecně závazná pravidla chování stanovená mocenskou autoritou (orgány státu), která jsou určena k řízení společenských vztahů tím, že za podmínek jimi stanovených určují účastníkům subjektivní práva a povinnosti,

¹ Viz Nesvadba, 2006, s. 48.

² Viz Kuchta, Válková a kol., 2012, s 125.

³ Viz *Filosofický slovník Universum*, 2009, str. 240.

jejichž zachování a plnění je zajištěno státním donucením.⁴ Každá právní norma může být popsána na základě svých formálních a materiálních znaků. Mezi formální znaky patří vydání oprávněným orgánem (v České republice to jsou zastupitelstva a rady obcí a krajů ministerstva, Parlament a vláda). Jednotlivé normy mají danou strukturu, jsou vždy složeny ze tří částí – hypotéza, dispozice a sankce. Platnost každé normy je podmíněna jejím zveřejněním v příslušné publikaci. Materiálními znaky právní normy jsou pak její právní závaznost, normativnost, obecnost a v neposlední řadě také vynutitelnost.⁵

1.1.2. Trest jako část trestního práva

Trestní právo jako součást každého právního řádu definuje ty hodnoty společnosti, které jsou chráněny státem a jejichž porušení či poškození je tedy státem trestáno.⁶ Trest je tedy obvykle chápán jako prostředek donucení, jako právní důsledek spáchání trestného činu, tedy takového činu, který nějakým způsobem poškozuje společností střežené hodnoty. Trest je vždy ve shodě s potřebami společnosti reagovat na aktuální porušení hodnot a norem. Trestní právo také definuje pravidla aplikace trestu, pokud k porušení norem skutečně dojde. Trest by měl vždy na toto porušení reagovat účinně a efektivně a představovat citelný zásah do občanských práv a svobod.⁷ Podmínkou skutečné účinnosti je však nalezení shody při hledání odpovědi na otázku, jaká společenská jednání jsou nebezpečná a je tak nezbytně nutné je trestat.

V průběhu historického vývoje se také široce diskutovalo o tom, jaké jsou vlastně účely trestání. Obecně se objevovaly dva přístupy – retribuční a utilitární.

Retribuční přístup chápe trest pouze jako důsledek společensky nebezpečného jednání a jediným účelem trestu je tedy trest sám. Tento přístup je však dnes již považován za poněkud zastaralý.⁸

Oproti tomu přístup utilitární, jehož rozvoj můžeme datovat od osvíceneckých pohledů osmnáctého století, spojených s kritikou tvrdých a krutých trestů, chápe trest

⁴ Viz Knapp, 1999, s. 65

⁵ Tamtéž, s. 90.

⁶ Kuchta, Válková, 2012, s. 189.

⁷ Tamtéž.

⁸ Tamtéž, s. 192.

nejen jako důsledek spáchaného činu, ale bere v úvahu i další budoucí působení udělení tohoto trestu – trest tedy slouží i k dalším účelům, ať už je tímto účelem prevence, převýchova, odstrašení či izolace pachatele a podobně. Zdůrazňováno bývá zejména preventivní působení uděleného trestu a účinná ochrana společnosti.

Pokud se blíže podíváme na utilitární přístup, můžeme dále definovat řadu funkcí, které trest jakožto prostředek trestního práva má. Jako primární a nejpodstatnější funkce trestu bývá obvykle uváděna ochrana společnosti před společensky nebezpečným jednáním.⁹ Trest ovšem může mít i funkci odplatnou – ta vychází z předpokladu, že spáchané zlo lze odčinit pouze stejným zlem. Funkce odplatná bývá zdůrazňována zvláště islámským právem, kde je aplikována i v současné době – blíže o tom hovoří kapitola, která se věnuje právě islámskému systému práva. Poměrně často zdůrazňovaná je také situace, kdy má trest fungovat jako určité odstrašení a prevence – může se jednat o prevenci individuální, kdy má trest od dalšího trestného jednání odradit samotného pachatele, či prevenci generální, která se zaměřuje na společnost jako celek. V současných přístupech k pojetí trestního práva bývá obvykle zvýrazněna funkce nápravy – trest by měl být takovým, aby vedl k účinné resocializaci, tedy změně chování pachatele. K tomu většinou slouží nejrůznější výchovné programy a budovaná nápravná zařízení. Resocializační funkce je podrobně zkoumána v řadě studií¹⁰, které ovšem prokazují nepříliš přesvědčivé výsledky. Uváděna bývá také funkce eliminační, která je založena na premise izolace pachatele, která účinně zabrání možné recidivě. Zajímavá je také funkce restituční, jejímž cílem je odstranění následků trestního jednání, případně napravení poškozených společenských vazeb.¹¹

1.1.3. Specifické funkce trestu smrti

Vzhledem k tomu, že se tato práce dívá zejména na trest nejvyšší, je třeba se krátce zastavit i u specifických funkcí, které má trest nejvyšší. Ty se poněkud liší od obecně definovaných funkcí trestu.

O funkcích trestu nejvyššího se začalo více diskutovat v průběhu patnáctého až osmnáctého století. V té době je nejpodstatnější funkcí trestu smrti zadostiučinění za

⁹ Knapp, 1999, s. 74.

¹⁰ Viz například Kuchta, Válková, 2012, s. 156.

¹¹ Knapp, 1999, s. 76.

spáchané škody¹² a odstrašení případných dalších pachatelů. Středověký pohled na nejvyšší trest také chápal trest smrti jako očištění od hříchů – tím, že zmizel pachatel, jako by zmizel také čin, který byl spáchán. Zdůrazňována u tohoto typu trestů bývá také exemplárnost (proto bývaly popravy veřejné) a odplata za spáchané zlo.

V současné společnosti se o legitimitě a oprávněnosti trestu smrti vedou rozsáhlé debaty mezi laickou veřejností, ale hlavně mezi odborníky. Názory na funkci trestu nejvyššího jsou velice rozporuplné, většinou se uvádí odstrašující funkce a ochrana společnosti. O kontroverzích spojených s aktuální problematikou trestu smrti v detailech pojednává samostatná kapitola této práce.

1.1.4. Trest smrti v historickém pohledu

Každoročně jsou na světě popraveny tisíce lidí, a to i přes skutečnost, že mnohé národy trest smrti zrušily. Pokud by se tedy někdo domníval, že je trest smrti minulostí, aktuální realita bohužel tomuto názoru naprosto neodpovídá.

Pohled do dávné i méně dávné historie tak dává za pravdu tomu pohledu, který říká, že trest smrti provázel historii lidstva od nepaměti a stále provází, přestože je aktuální snahou trest smrti zcela odbourat. S historickým vývojem docházelo také k vývoji technik, které se používaly k vykonání rozsudků. Monestier (1998) uvádí přes třicet způsobů, jimiž bylo možné přivodit smrt odsouzeného.

Často se setkáváme s rozsudky, kdy lidé přenechávali popravu zvířatům. Sedm set let před naším letopočtem nechával asyrský král Asurbanipal předhazovat odsouzence obrovským dogám. Egypťané pak dávali přednost krokodýlům. V Kartágu a Indii přenechávali odsouzence slonům, kteří je rozdupali na kaši. Tento trest se využíval na Cejlonu ještě v 19. Století.¹³ Nejpotupnějším trestem pak bylo v řadě oblastí (Čína, Japonsko, i například Španělsko) předhození psům, v zámoří takto nechali Španělé popravit stovky Aztéků a Inků.

Popravy za pomoci zvířat přežívaly i nástup křesťanských císařů a přetrvaly až do pátého století. Staří Chetitě předhazovali zloděje úlů včelám, o mnoho století později

¹² Kuchta, Válková, 2012, s. 574.

¹³ Monestier, 1998, s. 15.

pak římský císař Julián Apostata zavedl tento trest, pouze místo včel použil vosy. V Jižní Americe a některých oblastech Afriky pak byli odsouzení vydáni na pospas stěhovavým mravencům, známým tím, že během několika desítek hodin sežerou vše, co jim přijde do cesty. Tento trest byl používán ještě v devatenáctém století, například v Brazílii nebo Guinei.¹⁴ Odsouzenci byli předhazováni také dravým rybám či parybám (využívali se zejména žraloci, murény a pirani) nebo krysám (tento způsob, používaný převážně ve starověké Číně byl obzvláště trýznivým).¹⁵

Vedle poprav, při kterých jsou vykonavatelem zvířata, se objevují i techniky, kdy je vykonavatelem člověk.

Časté bylo například proříznutí hrdla, způsob oblíbený zejména ve starém Římě, proto se mu přezdívalo římská spravedlnost. Z pohledu této práce je zajímavé, že v zákoníku nebyl uveden.¹⁶ Takto byli často usmrcováni gladiátoři, kteří prohráli svůj boj v aréně, ale sloužil i k hromadným popravám – například ve třetím století našeho letopočtu k popravě šesti set mužů thébské legie, jejíž členové byli křesťanského vyznání, a proto odmítli před válečným tažením obětovat pohanským bohům¹⁷. Císař Septimus Severus dal takto popravit osmnáct set lyonských křesťanů. Za Jindřicha VIII. byl tento trest používán i v tehdejší Anglii.¹⁸ Bylo stanoveno, že řez musí být veden tak vysoko na hrdle, aby kat mohl ranou vytáhnout jazyk odsouzeného.¹⁹ Dokonce ve dvacátém století obnovili používání tohoto trestu v Kambodži, mezi lety 1975 až 1978 tak Rudí Khmérové popravili tisíce osob.²⁰

V severní a střední Evropě v šestnáctém století bylo oblíbeným trestem rozpárání břicha a vyjmutí vnitřností. V Anglii roku 1437 takto byli popraveni dva skotští šlechtici, kteří zosnovali spiknutí a zavraždili krále Jakuba I (1406 – 1437) – Anglii byl tento trest využíván jako zpřísnění nejvyššího trestu v případě zvlášť zavržených zločinů.²¹

¹⁴ Monestier, 1998.,s. 16.

¹⁵ Tamtéž, s. 17.

¹⁶ Tamtéž. s. 18.

¹⁷ Monestier, 1998, s. 18.

¹⁸ Briggs, 1996, s. 256.

¹⁹ Tamtéž, s. 257.

²⁰ Monestier, 1998, s. 19.

²¹ Briggs, 1996, s. 321.

Tento způsob byl ovšem znám již dříve, například v starověkém Orientu. Jednalo se o pomalou a nesmírně bolestivou smrt. Japonské seppuku²² bylo od dvanáctého století vyhrazeno šlechticům, kteří si tak mohli navrátit čest po prohrané bitvě apod. Od patnáctého století si tak mohli vzít život sami a vyhnout se ruce kata. Tato forma popravky byla vždy výsadou samurajské vrstvy. Ceremoniál byl nesmírně složitý, zahrnoval meditaci, složení krátké básně a přesně stanovené kroky proříznutí břišní dutiny. Ministr války Hanano potřeboval po kapitulaci v roce 1945 k přípravě a provedení čtyřicet pět minut. Od patnáctého století byl podobný způsob smrti dovolen i ženám, ten se označoval jako džigaki a šlo o proříznutí hrdla malou dýkou. To, že si ženy předtím musely svázat nohy, aby ve smrtelných křečích nezaujaly neslušnou polohu, je opět specifickým znakem japonské kultury.

Na všech kontinentech se pak vyskytovalo svržení z výšky. Smrt způsobila zranění způsobená pádem do hlubin. Ve starém Římě to bývala Tarpejská skála, odkud byli shazováni otroci přistižení při krádeži, zrádci a svůdci; v Egyptě dole číhali krokodýli; v Řecku odsouzení dopadli na kameny; v Persii pak na kůly zaražené do země; na ty dal svrhnout perský král Šápur I. deset tisíc křesťanů; jindy spadli do ohně; nebo prostě do vody, v níž pak odsouzené dorazily úderý železných háků, jako v Mexiku; anebo konečně na píky a halapartny (v Nizozemí a Německu). Ještě v roce 1990 a 1991 se uvádí v Iránu poprava mužů svržením z útesu.²³

K používaným technikám patří také smrti hladu a žízní. Ta tvoří důležitou součást několika dalších popravčích technik, jež jsou známé jako „zazdění“, „zanechání na opuštěném místě“, „vsazení do klece“, u nichž se k dalšímu trápení připojuje ještě temnota, postupné udušení a vynucená nepřírozená poloha těla. Navíc byly vynalezeny masky, které odsouzenému bránily přijímat potravu. Smrt obvykle přicházela po řadě dní. Jiný prostředek vyhladovění odsouzeného spočíval v tom, že mu byl do úst zaveden nástroj nazývaný „hruška úzkosti“. Byl železný, měl skutečně tvar hrušky a objevil se v 16. století. Tělo nástroje se otvíralo pomocí pružiny nebo otočným šroubem a zaplnilo ústa trestaného, takže nemohl ani křičet, ani mluvit, a samozřejmě ani jíst. V Indii

²² V Evropě známé jako harakiri, což je způsob sebevraždy, tvořený stejnými kroky ovšem v jiném pořadí, více viz Monestier, 1998.

²³ Monestier, 1998, s. 41.

a Barmě lili odsouzcům do úst roztavené olovo.²⁴ V nacistickém Německu byla smrt hladem a žízní znovu zavedena v míře dosud nebývalé a v koncentračních táborech jí zahynuly statisíce vězňů.

Uvržení do klece je trestem příbuzným zadržování, zejména pokud je doplněno odepřením potravy, jehož smyslem je umožnit odsouzence hladem. Existenci klecí pro lidi nelze popřít, i když daly vzniknout řadě legend a přehnaných historek. Máme o nich zprávy z antického Řecka, z Orientu i z Asie.²⁵ V podobné kleci zemřel také odpůrce Alexandra Velikého, Kallisthenes. Ve středověku byli zadržování či uvržení do klece popravováni duchovní, aby se soudci mohli vyhnout krvavému končení jejich života. Zadržování také počátkem šestnáctého století využívaly tribunály inkvizice a zadržování často znamenalo rozsudek, který nebyl vyneseno oficiálně. Za druhé světové války, během japonské okupace, se v Barmě využívala moderní verze vsazení do klece: odsouzené zajatce trestané smrtí hladem často pod malichernou záminkou, zavírali do kovových sudů, které postavili na slunce. Zadržování bylo známo již v antice, mimo jiné tak byly trestány vestálky, kněžky bohyně Vesty, které nedostály svým závazkům.

Dalším poměrně známým trestem bylo ukřižování, což byl trest zavedený Féničany, od nichž jej převzali Kartaginští a později také Římané. Asi nejznámějším odsouzcem, který byl právě tímto trestem popraven byl Ježíš Kristus (asi 7 n. l. až 29 nebo 33 n.l.), známý také jako Ježíš Nazaretský či Ježíš z Nazareta, zakladatel křesťanství jako jednoho z nejrozšířenějších světových náboženství. Jeho život a smrt jsou dostatečně všeobecně známy, z hlediska této práce je snad zajímavé popsat způsob jeho popravy a podívat se na ni srovnávacím pohledem trestní praxe tehdejší doby. V Římě, v Řecku i v Orientě odsouzence napřed zbičovali a pak byl nucen odnést si kříž na místo popravy. Přesněji řečeno nesl pouze patibulum, tedy vodorovné horní břevno kříže, protože svislá část „stips“, již byla při příchodu odsouzeného a katů připravená, zatlučená do země. Nespočet obrazů znázorňujících Krista krácejícího ke Golgotě a nesoucího celý kříž tedy neodpovídá historickým skutečnostem.²⁶ Když odsouzenec došel na místo popravy, byl někdy přivázán ke kříži provazy, ale nejčastěji přibit hřebíky. V prvním případě, jakmile měl ruce natažené a přichycené k patibulu, bylo patibulum

²⁴ Monestier, 1998, s. 42, 43.

²⁵ Tamtéž, s. 44.

²⁶ Tamtéž, s. 57.

vytaženo pomocí lan a kladky nahoru na svislé břevno a do něj pak pevně zapadlo. Při přibití se postupovalo obdobně, ruce byly nejprve přibity k patibulu, a jakmile byl odsouzenec zavěšen, přibili mu nohy. Někdy přibili odsouzence na zemi a kříž pak byl vztyčen a zasazen do předem připravené jámy i s ním. Hřeby se nikdy neprobíjely do dlaní, protože tíha těla by dlaně roztrhla a tělo by spadlo dolů. Hřeby se zatloukaly vždy do zápěstí. Toto přibití bylo velice pevné. Pokud jde o nohy, ty se přibíjely různě. Buď byly položeny vedle sebe a každá přibita zvlášť jedním hřebem, nebo byly překříženy přes sebe a přibity najednou, anebo u čtverhranných křížů byly roztaženy. V římské říši zavedli tu zvláštnost, že nohy byly sice umístěny vedle sebe, ale po straně tak, aby hřeb projel oběma spojenými patami, takže ukřižovaní vypadali zkrouceně. Vždy však, bez ohledu na použitý postup, se paty nikdy neopíraly o podpěru, jak to často vidíme u náboženských výjevů. Taková podpěra by vlastně odporovala smyslu trestu ukřižováním, protože by potrestanému umožnila opřít se, aby se nadechl. Na kříži se totiž neumíralo hladem a žízní, jak si mnozí myslí, nebo dokonce vykrvácením - přibití vyvolalo celkem malé krvácení -, ale udušením. Ukřižovaný mohl dýchat jediné tak, že se pokoušel přitáhnout za paže. V poloze, v jaké byl, kdy ho navíc ještě držely hřeby, jež mu způsobovaly prudké bolesti, docházelo velice rychle k prudkým stahům všech svalů, zatímco hrudní koš plný vzduchem se nemohl vyprázdnit²⁷.

Po nástupu křesťanských císařů, kdy se kříž stal symbolem vykoupení, se tento způsob popravu dále nepoužíval, ale pouze v oblastech pod vlivem křesťanského pohledu. V Asii a Orientu se ukřižování využívalo ještě v devatenáctém a dvacátém století.²⁸ I v dnešní době se tento způsob popravu používá v Súdánu.

Pohřbení zaživa se objevuje již u starých Inků, dále v Dánsku, ve Švédsku, v roce 1978 ještě v Kambodži.

Zejména v Orientu, ale také v Africe či například v Rusku a Turecku pak používali velmi krutý způsob popravu, prováděný zaražením kůlu do těla. Odsouzenec byl tak ponechán v krutých bolestech, dokud nezemřel.

²⁷ Monestier, 1998, s. 58.

²⁸ Tamtéž, s. 59.

Podobně krutým trestem bylo stažení z kůže, takto byli například v Persii trestáni úplatní soudci nebo cizoložné ženy. Římané tento trest používali i proti křesťanům.²⁹ Rozřezání spočívalo v oddělení údů sekyrou, nožem, pilou apod. Bylo využíváno v několika variantách, buď šlo o oddělení jednoho či více údů a odsouzený byl poté například oběšen, jindy smrt způsobilo rozřezání. V Anglii byl tento trest využíván zejména za vlády Jindřicha VIII. a byl tehdy uplatňován zejména proti katolickým duchovním, ale v platnosti byl dokonce až do devatenáctého století.³⁰ Někdy byly také odsouzenému vyrvány vnitřnosti a uvařeny.

Běžným trestem ve starověku pak bylo rozdrásání. Smrtícím nástrojem bylo kolo, na které byl odsouzený uvázán a když se kolo začalo otáčet, jeho tělo bylo drásáno hřeby upevněnými na zemi. Existovalo také menší kolo opatřené hřeby, kdy navíc při každém otočení tělo procházelo ohněm.³¹

Rozdrcení spočívalo v tom, že bylo odsouzenecovo tělo vystaveno velkému tlaku, který mu zlámal kosti a rozdrtil lebku, což vedlo k usmrcení. Tak zemřelo mnoho křesťanů pod širokými koly těžkých vozů pokrytých břity.³²

Ve zvykových právech i nejstarších lidských společenství nalezneme upálení. To se objevuje již v Egyptě a ve staré Indii, znali jej i Chetitě ve druhém tisíciletí před naším letopočtem. Staří Židé vyhrazovali tento způsob popravý pro svatokrádežníky a bigamisty.³³ Hranice stavěli také Egypťané, Římané a Galové. Používaly se dvě metody provedení tohoto trestu. V případě prvním byl odsouzený přivázán ke stožáru, na ploše pokryté poleny a otepmi, které mu sahaly ke kolenům nebo stehnům. Přes plameny bylo možno trestaného vidět, proto byl tento způsob oblíbený například španělskou inkvizicí, ale také v Německu a Švýcarsku.³⁴ V Anglii (ale také například Itálii či Francii) se pak využívala druhá metoda, kdy byl odsouzený obklopen otepmi

²⁹ Monestier, 1998, s. 75, 78.

³⁰ Briggs, 1996, s. 56.

³¹ Monestier, 1998, s. 80.

³² Tamtéž, s. 95.

³³ Tamtéž, s. 97.

³⁴ Tamtéž, s. 99.

a dřevem tak, že na něj nebylo vidět³⁵. Tak byl upálen Jan Hus nebo i Johanka z Arku, přestože na obrazech jsou zpravidla zachyceni tak, jak by odpovídalo metodě první.³⁶

V Anglii se tímto způsobem trestala zrada (treason) u žen. Tento zločin se v případě pachatelů mužů trestal obvykle rozčtvrcením, což však bylo u žen považováno za neslušné, proto byl trest rozčtvrcením nahrazen upálením. Trestáno tak bylo cizoložství a incest a nejčastěji magie a čarodějnictví. Kolik takto odsouzených bylo popraveno, se dá jen těžko odhadnout, ale v průběhu necelých čtyř set let hovoří některé odhady až o stu tisíc³⁷. Zajímavostí je, že přestože ani Spojeným Státům Americkým se nevyhnula vlna čarodějnických procesů, na rozdíl od Evropy nebyli obvinění upáleni, ale oběšeni.³⁸

Upalování byli často také heretici. Každá pochybnost o oficiálně předkládaných dogmatech víry byla považována za hrdelní zločin a podle toho trestána. Vznikaly též různé sekty, v nichž viděla katolická církev velké nebezpečí. Nejznámější byli patrně Valdenští a Albigenští. Světští vládcí pak v takovýchto sektách spatřovali útok proti společenskému řádu, proto byli heretici obvykle pronásledováni po dvou liniích, světské i církevní. Po roce 1209 tak bylo upáleno více jak dva tisíce Albigenkých, tj. příznivců heretického hnutí, které se zrodilo ve městě Albi v dnešní jižní Francii. Podobně byli pronásledováni také Valdenští, tedy příznivci křesťanské společnosti založené v roce 1170 v Lyonu Petrem Valdenem. Upalování se objevuje i v novodobé historii, například v Indii.³⁹

Jed byl popravním prostředkem zrozeným nejspíše v Athénách. Byl-li takový rozsudek vynesena, byla odsouzenému podána číše bolehlavu, který obsahoval alkaloid konicin. Takto byl popraven například Sokrates a mnoho dalších významných Athénanů. V pozdější Itálii byl pak jed často prostředkem mimosoudních poprav. Současná plynová komora, která podává jed dýchacími cestami, případně smrtící injekce, která podává jed podkožně, jsou pak novodobým pokračováním této trestní

³⁵ Briggs, 1996, s. 125.

³⁶ Monestier, 1998, s. 100.

³⁷ Tamtéž, s. 102.

³⁸ Banner, 2002, s. 194.

³⁹ Monestier, 1998, s. 125.

praktiky.⁴⁰ Poprava smrtící injekcí je pak postupem nejčastěji využívaným v USA, v současné době ji využívá minimálně pět států.⁴¹ Smrtící injekce obvykle obsahuje kombinaci léků sedativa, dále látky ochromující činnost svalů a posléze látky, která ochromuje činnost svalů. V USA se používá od roku 1982. V poslední době je zároveň ve Spojených Státech experimentováno se složením těchto injekcí, vzhledem k tomu, že evropské farmaceutické firmy odmítají z morálních důvodů dodávat americkým věznicím látky potřebné pro namíchání smrtícího koktejlu.⁴²

V amerických státech Utah a Oklahoma je i v současnosti trest smrti vykonáván zastřelením. Popravčí četa má pět členů, z nichž jeden má slepý místo ostrého náboje, aby tak nebylo patrné, kdo je vykonavatelem rozsudku. Pokud ani jeden střelec nezasáhne srdce, umírá odsouzený pomalu na vykrvácení. Poprava zastřelením se také používá v Číně.⁴³

Oběšení jako jeden z nejčastějších trestů provedení trestu smrti se vyskytuje asi ve všech historických kulturách. Postup provedení se v jednotlivých detailech lišil, od prostého vytažení na strom po popravu na speciálně vyrobených šibenících, obvykle umístěných na zvlášť viditelném místě. Zde opět svou roli hrála odstrašující funkce trestu. Smrt je většinou způsobena zlomením krčních obratlů při pádu těla, pokud k tomu nedojde, umírá odsouzený pomalu zadušením. Oběšení bylo historicky používáno v českých zemích, dnes stále platí v některých státech USA.⁴⁴

Historie uvádí samozřejmě i další způsoby trestu smrti, z nichž řada je k odsouzenému nesmírně krutých, jedná se například o smrt na malém ohni, uvaření v hrncích s vařícím olejem, rozřezání pilou či tzv. estrapáda, při níž byl odsouzený vytažen na vrchol stožáru a odtud spuštěn prudce dolů, nikoli však až na zem. Při zastavení pádu byly odsouzenému vykloubeny ruce, někdy i nohy, docházelo i k vyhřeznutí vnitřností. Odsouzený obvykle umíral na následky.⁴⁵

⁴⁰ Monestier, 1998, s. 126.

⁴¹ Death Sentences and Executions 2012, s. 10.

⁴² Tamtéž, s. 15.

⁴³ Tamtéž, s. 20.

⁴⁴ Monestier, 1998, s. 200.

⁴⁵ Monestier, 1998, s. 143.

2. ANGLOAMERICKÝ PRÁVNÍ SYSTÉM

Angloamerický, někdy nepřesně označovaný jako anglosaský, systém práva je v současnosti jedním z nejrozšířenějších právních systémů. Uvádí se, že v zemích, kde je tento systém praktikován, žije až dvě miliardy lidí, tedy třetina světové populace.⁴⁶

Výše uvedený systém historicky vznikl ve středověké Anglii. Pro potřeby naší práce budeme ještě rozlišovat právo anglické, které platí v Anglii a Walesu, blízko k němu má také právo Severního Irska a ostrovu Man. Skotsko a Normanské ostrovy, na druhou stranu, se od něho dost liší. V období kolonizace se vliv anglického práva rozšířil i do jiných zemí světa, kde přetrvává dodnes. Anglická právní tradice ovlivnila částečně také některé státy v Asii, zejména Indii, a Africe, patří sem také právo kanadské, novozélandské, australské a právo v bývalých britských koloniích a právo USA. To sice vychází ze systému common law⁴⁷, ale historickým vývojem se dopracovalo k formě natolik odlišné, že je třeba hovořit o angloamerickém systému práva.⁴⁸

2.1. Právo anglické

Počátky angloamerického systému práva se začaly formovat za vlády Viléma Dobyvatele (1066 – 1087⁴⁹), kdy došlo k výrazným změnám právního řádu a zejména k oddělení světské a církevní jurisdikce a dříve užívané zvykové právo bylo postupně vytlačováno novým systémem založeným na tzv. common law a equity⁵⁰.

⁴⁶ Uvádí se až 2,3 miliardy, toto číslo ovšem bere v úvahu i ty státy, kde se anglosaský systém míchá s kontinentálním (viz Block, Hostettler, 2010).

⁴⁷ Common law, česky překládáno jako Obecné právo, společné právo, nebo někdy též soudcovské právo je právo tvořené soudci skrze precedenty (angl. case law), rozhodnutí soudů a tribunálů. Tím se liší od zákonů (které přijal zákonodárce), vyhlášek a předpisů (normativních právních aktů výkonné moci). Termín Common law někdy nepřesně slouží k označování celého systému angloamerického práva, ve skutečnosti jde však pouze o jeho část.

⁴⁸ Block, Hostettler, 2010, s. 350.

⁴⁹ U panovníků zmíněných v této práci budeme vždy uvádět dobu vlády, domníváme se, že je to pro účely práce užitečnější.

⁵⁰ Kadlecová a kol. 2005. s. 328.

Z hlediska naší práce také není bez zajímavosti, že v této době došlo k dočasnému nahrazení trestu smrti velmi krutými tresty mrzačení (například oslepení nebo kastrace). Tyto tresty měly sloužit jako varování.

Velice významným mezníkem ve vývoji anglického, potažmo angloamerického práva se stala doba vlády Jindřicha II Plantageneta (1154 – 1189). Ve dvanáctém století tedy došlo k formování skutečných základů obecného práva, tedy common law. Právo common law používaly královské soudy, platilo, pouze pokud bylo svobodnému občanu uděleno privilegium od krále, tzv. writ. Bez tohoto privilegia nemohl být případ vůbec soudem projednáván. Postupně se také vyvinul systém, kdy jednou vydaný writ fungoval jako jakýsi precedens, byl zapsán do registru a používán jako procesní nárok na zahájení řízení. Vydávání writů bylo posléze omezeno koncem třináctého století tzv. Druhým westminsterským statutem⁵¹, který zakázal rozmnožení již existujících writů. Toto opatření posléze vedlo k vytvoření druhého podsystemu práva, tzv. equity. Začaly se objevovat spory, na než se příslušné writy nevztahovaly, lidé se tak začali s jejich řešením obracet přímo na krále, který řešením takových situací pověřil Lorda kancléře (Lord High Chancellor). Rozhodování podobných sporů pak probíhalo na základě spravedlnosti – equity law. Pro vedení těchto sporů nebylo potřeba writů a kancléř rozhodoval sám. Postupně byly vytvořeny kancléřské soudy, které se lišily od soudů královských. Za zmínku stojí také to, že jednotný systém soudnictví byl zaveden až v devatenáctém století a do této doby paralelně existovaly dva typy soudů – jedny rozhodovaly na základě systému common law, druhé podle equity law. Vždy však bylo třeba držet se pravidla: „Equity follows the law⁵²“, které znamenalo, že systém equity law měl systém common law pouze zdokonalovat, nikoli obcházet či mu dokonce odporovat. Common law tak bylo pokládáno za právo podstatnější.⁵³

2.1.1. Specifické znaky anglického práva

Abychom v následujících kapitolách byli schopní porovnat angloamerický právní systém se systémem kontinentálním, je na místě shrnutí podstatných znaků práva

⁵¹ Statute of Westminster, vydán 1275

⁵² Latinsky *Acquits sequitur legem*, tj. equita následuje právo.

⁵³ Viz Kadlecová a kol., 2005, s. 352-355.

anglického se zaměřením na ty znaky, které se od systému kontinentálního (respektive také amerického) liší.

Jak uvádí Tóthová,⁵⁴ je nepodstatnějším rysem anglického, respektive angloamerického práva, to, že jde o systém práva soudcovského (case law). Tento systém, což je pro naši práci podstatné, tvoří i většinu norem práva trestního (o trestním právu bude hovořeno v samostatné části této kapitoly). Anglický systém common law je systémem nepsaného práva (unwritten law), což znamená, že oproti systému kontinentálnímu jeho závaznost vyplývá z tradice, nikoli z psané formy.

Pro anglické právo je postava soudce klíčovou postavou – soudce totiž právo vytváří, nikoli pouze nalézá, s tím souvisí i styl právního myšlení, při kterém jsou podstatné praktické aspekty. Řešení právních sporů je vždy založeno na porovnávání starých precedentů se současným problémem. Primárními prameny práva jsou pak závazné (binding) precedenty.

Systém anglického práva s sebou přinesl i vytvoření originálních právních institutů, jako je například tort či trust, ty však nejsou předmětem bližšího zkoumání v této diplomové práci. V neposlední řadě je třeba zmínit i to, že v systému anglického a zejména pak amerického práva jsou mnohem častější alternativní řešení sporů (Alternative Dispute Resolution – ADR), což patrně souvisí i s určitými kulturně-sociálními odlišnostmi obyvatel zemí, kterých se tento právní systém týká.⁵⁵

2.1.2. Trest smrti v systému anglického práva

Z hlediska naší práce je také třeba věnovat pozornost právu trestnímu se zvláštním zaměřením na tresty nejvyšší. Trestní právo v rámci common law označovalo nejtěžší zločiny (velezrada, vražda, loupež na královské silnici) jako felonies.⁵⁶ Do třináctého století bylo možné na místě zabít pachatele těchto činů, pokud byli chyceni při jejich páchání. Nejčastějším trestem pak bylo oběšení, ale jak bylo uvedeno výše, někdy byli

⁵⁴ TÓTHOVÁ, 2003, s. 7-15.

⁵⁵ Viz Tóthová, 2003, s. 9.

⁵⁶ felony – zločin, původně toto slovo označovalo hodnotu veškerého majetku a vlastnictví jednotlivce, viz Kadlecová a kol., 2005, s. 358.

pachatelé podobných činů pro výstrahu oslepení nebo kastrování. V patnáctém století v Anglii znali sedm druhů těchto těžkých zločinů, za které se popravovalo.⁵⁷ V roce 1540, za vlády Jindřicha VIII. (1509 – 1547) pak bylo těchto zločinů dokonce jedenáct: velezrada⁵⁸, penězokazectví, vražda, znásilnění, pirátství, žhářství, které se týkalo obytných budov nebo stodol, kde bylo uskladněno obilí, loupež na královské cestě, zpronevěra, které se dopustil poddaný, krádež koně, loupež v kostele a loupežné přepadení v domě.⁵⁹

V této době se mezi felonies zařadilo také čarodějnictví (witchcraft), které bylo trestáno opět spíše oběšením než upálením (právě proto, že se jednalo o felony). První popravenou za čarodějnictví se stala Agnes Waterhousová⁶⁰, v Chelmsfordu.

Kromě oběšení, které se používalo už od pátého století, byly využívány i další způsoby poprav, například utopení, pohřbení zaživa, svržení z útesu, stětí, uvaření zaživa, v pozdějších letech také zastřelení⁶¹. Většinou se však jednalo o trest oběšením. Tradičním londýnským popravištěm se stal Tyburn (dnešní Marble Arch), kde se popravly konaly od roku 1196. Od 16. století⁶² zde trvale stálo popraviště se třemi šibenicemi, které se označovalo jako Triple Tree (tedy jakýsi trojstrom). Odsouzení sem byli dováženi z vězení Newgate, cestou se mohli zastavit v hospodě nebo v kostele. Popravly byly až do roku 1868 veřejné. Popraviště v Tyburnu fungovalo až do sedmého listopadu 1783, kdy zde byl popraven James Austin a to za zločin loupeže na královské silnici. Od prosince téhož roku fungovalo nové popraviště přímo u věznice v Newgate.⁶³

Možností, jak uniknout trestům světských soudů (tedy i trestu smrti), bylo tzv. dobrodiní kléru⁶⁴ (benefit of clergy), tedy jakási výhoda duchovenstva. Podle tohoto pravidla nemohl být popraven žádný duchovní. Tuto výhodu mohl už od konce patnáctého století využívat každý, kdo uměl číst (jako duchovní). Přestože její význam

⁵⁷ Tamtéž, s. 360.

⁵⁸ rozlišovala se tzv. high treason (zrada krále vlastizrada) a petty treason (vlastně „malá“ zrada, tj. vražda vlastního pána, nadřízeného).

⁵⁹ Tamtéž, s. 361.

⁶⁰ Kadlecová a kol., 2005, s. 365.

⁶¹ Lyons, 2004, s. 15 a dále.

⁶² Od prvního června 1571, prvním popraveným se stal John Storey, za vlastizradu.

⁶³ Prvním popraveným se zde stal William Fitz Oztbert, který byl popraven za pobuřování (sedition).

Viz. Lyons, 2004, s. 42.

⁶⁴ Latinsky Privilegium clericale, viz Briggs, 1996. s. 74.

postupně upadal a podmínky, za nichž mohla být využita, se měnily, tato výhoda pak existovala v anglickém systému práva až do devatenáctého století – zcela zrušena byla až v roce 1827⁶⁵. Od roku 1718 pak bylo možné ty, kteří byli usvědčeni ze zločinů a chtěli využít právě benefit of clergy, deportovat do Ameriky a to na čtrnáct let nebo doživotně.

Do konce vlády Jindřicha VIII pak existovala možnost získání až čtyřicetidenního azylu na církevní půdě. Ženy, které chtěly uniknout nejvyšším trestům, pak využívaly tzv. benefit of belly (výhoda břicha), tedy tvrzení, že jsou těhotné.⁶⁶

V sedmnáctém století se objevuje nový pohled na vztah zločinu a trestu a také snahy o chápání náboženských norem jako základních definic práva – jako příklad můžeme uvést rok 1650, kdy došlo k zavedení trestu smrti za smilstvo (adultery) a po druhém obvinění za cizoložství. Takovýto trest se však nepodařilo zavést do praxe, trest byl skutečně vykonán jen asi ve třech případech, ve většině ostatních byli obvinění osvobozeni porotou.

Krutost trestů v anglickém trestním právu, a samo sebou také způsoby provádění poprav, byla často kritizována podrobena řadě pokusů o reformu. V anglosaském trestním právu existovala dokonce řada způsobů zpřísnujícího trestu smrti (afflicting), zejména za velezradu (rozčtvrcení, vyvržení apod.), nebo za čarodějnictví (upálení za živa). Trest smrti byl ale také často nahrazován trestem deportace do kolonií – do Ameriky a posléze i do Austrálie. Pro zajímavost je možné uvést, že mezi lety 1788 až 1868 bylo do Austrálie takto deportováno více než 162 000 osob. Odsouzené bylo možné deportovat na různě dlouhou dobu, minimálně však na dva roky, maximálně pak na doživotí. Je třeba však zmínit, že z takto odsouzených se pouze málo vrátilo po vypršení trestu zpět do Británie. Uvádí se, že šlo pouze asi o pět procent.⁶⁷

Zajímavostí a zvláštností anglického práva je i několik zákonů (od roku 1540), které umožňovaly, aby byla těla popravených dána k výuce anatomie.

⁶⁵ Briggs, s. 75.

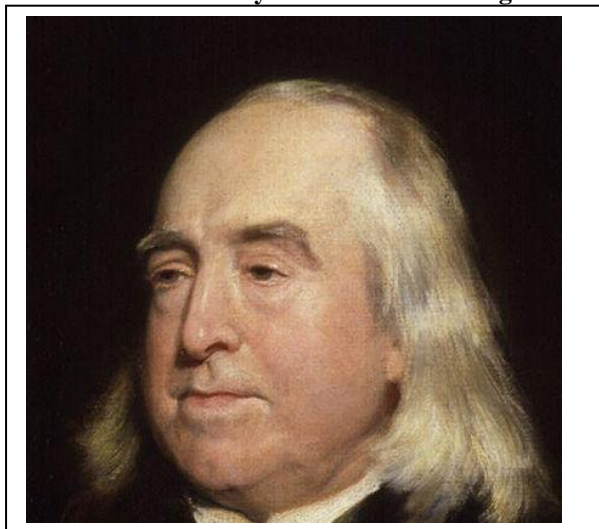
⁶⁶ Briggs, 1996. s. 80.

⁶⁷ Banner, 2002, s. 125.

Ale přesto, že některé rozsudky smrti byly nahrazeny trestem deportace, můžeme hovořit o nadužívání trestu smrti. Došlo to až tak daleko, že ve Velké Británii byl roku 1723 přijat tzv. Black Act (Černý zákon), který trestal smrtí například i to, když se někdo pokusil spáchat jakýkoli zločin se začerněným obličejem nebo maskou. Počet zločinů trestaných smrtí se tak zvýšil ze třiceti na sto padesát.

Jak už bylo uvedeno výše, byla krutost a nehumánnost trestu podrobena některým pokusům o reformu. Nejvýznamnější kritikem se v tomto ohledu stal patrně právní teoretik a reformátor Jeremy Bentham ((1748- 1832), který pocházel z významné britské právní rodiny. Profesi právníka, která mu byla předurčena, však nikdy nevykonával, protože se mu nelíbila složitost a nepřehlednost britského systému common law. Jeho cílem se tedy stala reforma tohoto systému. Této reformě věnoval více jak čtyřicet let svého života.

Obrázek 1: Jeremy Bentham na obraze Henryho Williama Pickersgilla

Zdroj: Wikipedia, public domain - volné dílo

Během sedmdesátých let osmnáctého století se zabýval především studiem trestního zákona, zvláště analýzou přestupků a trestů. Na základě získaného materiálu vydal nakonec své nejznámější dílo „Úvod do zásad morálky a zákonodárství“, z něž měl vyjít zamýšlený, ale nerealizovaný podrobný trestní zákoník. Bentham navazoval na dílo právníka Cesara Beccarii (1738 - 1794) „O zločinu a trestu“ a zcela revolučně zdůraznil význam prevence. Tu dělí na generální, zaměřenou na společnost jako celek –

navrhoval odměny a řády pro vzorné občany a speciální, zaměřenou na osobu pachatele.⁶⁸

Ačkoli by se to tak nemuselo na první pohled jevit, byl Benthamův reformní apel, důležitým krokem k postupnému snižování počtu zločinů, které byly trestány smrtí. Postupně tak došlo nejen k omezování výše zmíněných zpřísněných trestů (například od roku 1814 se u zločinu velezrady neprovádělo rozčtvrcení ani rozpárání břicha, trestem nadále zůstalo pouze oběšení.), ale omezoval se také počet trestaných zločinů – v roce 1832 byl zákonem The Punishment of Death Act stanoven počet zločinů, za které se uděloval trest smrti, na přibližně 60. V následujících třiceti letech pak byl tento počet dále snižován, trestem smrti se už netrestaly zločiny jako krádeže dobytka, svatokrádež, padělání, penězokazectví, žhářství, znásilnění a dokonce ani pokus o vraždu (od roku 1861). Trest smrti se v této době uděloval za pouhých šestnáct zločinů.⁶⁹ V tabulce 1 je pak velmi dobře ilustrováno postupné snižování počtu popravených v letech, které následovaly po Benthamově reformním pokusu.

V roce 1842 pak došlo k další významné události, neboť byla na základě jednoho z případů prvně právně definována nepřičetnost.

Tabulka 1 Počty popravených v zemích s anglických právem v letech 1735 až 1964

Země	Anglie, Wales		Skotsko		Irsko		Severní Irsko		Normanské ostrovy a ostrov Man	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy
1735 -1799	6069	375	209	26	-	-	-	-	-	-
1800-1899	3365	172	275	15	529*	26*	-	-	13	1
1900-1964	748	15	33	1	46	2	16	0	2	0

*uvedeny jsou počty pro celé Irsko

Zdroj: autorka práce; podle Banner, 2002

⁶⁸ Kuchta, Válková, 2012, s. 301.

⁶⁹ Banner, 2002, s. 200-212.

Roku 1868 také přestaly být popravy veřejnými, popravě od této doby mohli přihlížet pouze zástupci tisku, případně členové rodiny oběti.

V této době se také objevuje nový koncept vězeňství. Vezení přestává být viděno pouze jako místo, kde má odsouzený vyčkat na soud a případný výkon trestu, ale jako součást trestu vůbec. Jde o první krok, který postupně vedl k nahrazení trestu smrti trestem doživotního odnětí svobody.⁷⁰ V sedmdesátých letech devatenáctého století se trest smrti uděloval jen za čtyři zločiny: vražda, velezrada, žhářství v královských loděnicích a pirátství. Na počátku dvacátého století, přesněji v roce 1902, byla uzavřena slavná věznice Newgate, popravy byly nadále vykonávány ve věznicích Pentonville, kde byli popravováni muži, a Holloway, kde byly popravovány ženy. Holloway se pak stala prvním londýnským vězením pouze pro ženy. V průběhu dvacátého století Velká Británie, společně s celou Evropou nastoupila cestu postupného nahrazování trestu smrti tresty doživotního vězení. Začalo být prosazováno postupné odstraňování nejvyššího trestu a zákaz jeho ukládání osobám mladším 18 let⁷¹, těhotným ženám, ženám pečujícím o novorozence a nemocným osobám. Začalo se více spoléhat na nevazební rozsudky, na prevenci kriminality, rehabilitaci a léčbu.

Obrázek 2: Popraviště v Tyburnu

Zdroj: <http://www.capitalpunishmentuk.org/tyburn2.jpg>

⁷⁰ Banner, 2002, s. 350.

⁷¹ Ve Velké Británii od roku 1933.

Ke zrušení trestu smrti došlo ve Velké Británii sice fakticky až v roce 1998, potažmo 1999, kdy Velká Británie podepsala Evropskou úmluvu o lidských právech, čímž vláda formálně zrušila trest smrti. Prakticky byl ale tento trest využíván sporadicky už v předešlých třiceti letech.

2.2. Americké právo

Vývoj amerického práva se zpočátku ubíral stejným směrem jako vývoj práva anglického, který byl popsán v předešlé části kapitoly. Po vyhlášení nezávislosti, ke kterému došlo čtvrtého července 1776, se však vývoj práva na území Spojených států amerických začal ubírat jiným směrem – z toho částečně vyplývá i fakt, že základní systém amerických právních pramenů je stejný jako v případě pramenů anglických, liší se ale jejich obsah, který je právě důsledkem odlišného vývoje v době po roce 1776. Do Severní Ameriky přicházeli kolonisté, kteří věřili v principy politické svobody, kdy by občané měly mít právo na řádný proces před porotou, právo na zastoupení při procesu a právo na ochranu majetku i jejich osoby před svévolnými zásahy veřejné moci. Právo USA je založeno na psané ústavě a za prameny práva nepovažuje obyčejje ani právní literaturu, ale soudní rozhodnutí a zákonné právo. Nebyla by však pravda, že v USA neexistuje právo precedenční, funguje ale jinak, s menší účinností než je tomu v Anglii. Opět je velice důležitá role soudce, který ale na rozdíl od soudce v Anglii nemusí precedent striktně dodržovat, pokud je to v zájmu spravedlnosti. Závaznost precedentu je navíc dána jen pro územní působnost soudu, který jej vyslovil.⁷² Obecně závazná jsou pak pouze rozhodnutí Nejvyššího soudu USA a také rozhodnutí nejvyšších soudů jednotlivých států. Ke zrušení precedentů jsou sice nejvyšší soudy oprávněny, ale děje se tak pouze ve výjimečných případech.

Nejvyšší zákon v USA je Ústava, která vstoupila v platnost v roce 1787. Všechny státní i federální právní akty musí být s touto ústavou v souladu. Pokud docházelo k nějaké změně Ústavy, dělo a děje se tak formou dodatků. Těchto změn bylo od doby přijetí Ústavy pouze dvacet sedm, poslední byl přijat v květnu 1992. Každý stát

⁷² Hungr, 2008. s. 41

federace je pak vázán svou vlastní ústavou, která ale vždy musí být v souladu s Ústavou USA a všechny také obsahují listinu občanských práv, která je součástí Ústavy USA.⁷³ Na Ústavu navazují zákony odhlasované buď kongresem USA, nebo zákonodárnými orgány jednotlivých států unie. Na prvním místě stojí právo federální, které má nadřazené postavení. Na stejné úrovni jako federální zákon jsou pak chápány mezinárodní smlouvy – jsou vždy nadřazené zákonům státním. Pokud by byl některý ze zákonů státních v rozporu s Ústavou USA nebo s některým z federálních zákonů, potažmo s některou mezinárodní smlouvou, stává se tento státní zákon neplatným.

2.2.1. Specifické znaky amerického práva

Jak už bylo uvedeno, je americké právo založeno na právu anglickém, vychází z něj, a proto se dnes o celém systému hovoří jako o systému angloamerickém. V této části kapitoly bychom rádi shrnuli nejpodstatnější znaky, jimiž se právo americké liší od práva anglického. Obecně řečeno, je americký systém více multikulturní, neboť se obyvateli Spojených států stávali nejen lidé, kteří přicházeli z prostředí ovlivněného anglickým právním systémem.

Formálně se v americkém právním systému sice stále rozlišují pojmy common law a equity, prakticky však oba termíny fungují ve společném rámci. Ve Spojených Státech je také vyšší pozornost věnována zákonnému právu. To má ve srovnání s právem anglickým mnohem větší význam. Na rozdíl od Velké Británie také existují ve Státech dvě úrovně práva – státní a federální (o jejich vzájemném vztahu hovoříme v předešlé části kapitoly). V americkém i anglickém právním systému hrají velkou roli soudci, i zde se však oba systémy odlišují – jednou z těchto odlišností je také volitelnost (a s tím spojená také odvolatelnost soudců). Jejich funkční období je časově omezené, volby jsou většinou přímé a voličem je každý občan příslušného regionu, ve kterém je soudce volen. Ve Velké Británii jsou oproti tomu soudci jmenováni králem, respektive královnou.

Závěrem je možné konstatovat, že americké právo se v poslední době stalo flexibilnějším a dalo by se říci pokrokovějším než právo anglické. Důkazem toho může být skutečnost, že anglické právo začalo přebírat některé instituty práva amerického.

⁷³ Jde vlastně o prvních deset dodatků, které vstoupily v platnost již v roce 1791.

2.2.2. Trest smrti v systému amerického práva

Abychom navázali na předešlé řádky, je třeba na prvním krátce místě uvést, že trestní řízení v USA probíhá na základě ústavních zásad, podle nichž má každý právo na řádný proces a spravedlivé řízení. Jednání před soudem je nařízeno po vznesení obžaloby prokurátorem nebo na základě obžaloby (*indictment*) z rozhodnutí velké poroty, které musí být většinové, jinak je obžaloba zamítnutá a obviněný propuštěn na svobodu.⁷⁴ Jak už bylo uvedeno, protože trest smrti není součástí federální legislativy, každý stát si vybírá i techniku kterou je trest proveden. Nejčastější metodou je smrtící injekce (používá jí téměř třicet států jako hlavní metodu, v některých z nich pak existují také metody vedlejší), některé státy využívají také elektrické křeslo, plynovou komoru. Ve třech státech je povolena poprava oběšením (Delaware, New Hampshire, Washington) a ve dvou státech zastřelením (jedná se o Utah a Oklahomu). Zde je třeba uvést, že v Utahu se poprava zastřelením provádí pouze, pokud je poprava smrtící injekcí shledána jako protiústavní. Za poněkud šokující můžeme považovat informaci, že v některých státech USA mohou být odsouzeny k trestu smrti také osoby mladší 18 let. Trest smrti je dnes součástí státních zákonů v některých státech, není však součástí zákonů federálních. Tabulka dvě uvádí přehled států, ve kterých je, respektive není trest smrti součástí státních zákonů.

Historie trestu smrti ve Spojených státech není tak rozsáhlá jako je tomu v případě anglického práva, což logicky vyplývá z faktu, že se historie Spojených států amerických začala psát teprve s Kolumbovým objevem amerického kontinentu (1492). Postupné osidlování tohoto kontinentu pak přineslo i rozvoj právního systému a s ním spojené otázky činů, které se trestaly smrtí.⁷⁵

První doloženou popravou, která se konala na novém kontinentě, byla roku 1608 poprava kapitána George Kendalla, který byl shledán vinným ze špionáže pro Španělsko a popraven. První ženou, která byla na novém kontinentě popravena za neznámý zločin byla Jane Championová. Stalo se to roku 1632.⁷⁶ Tresty smrti byly v té době udělovány – z dnešního pohledu – za malé přečiny, jako byla například krádež

⁷⁴ Banner, 2002, s. 378.

⁷⁵ Banner, 2002, s. 302-350.

⁷⁶ Block.;Hostettler, 2010, s. 50.

hroznů, zabití kuřete nebo obchodování s indiány⁷⁷. Trestaná provinění a tresty za ně udělované se lišily mezi jednotlivými koloniemi. Zde leží také příčina toho, že i v dnešní době se liší zákony a tresty v jednotlivých státech.

Tabulka 2: Přehled států v USA podle trestu smrti

Státy USA, které povolují trest smrti	Státy, kde byl trest smrti zrušen. V závorce je uveden rok zrušení
Alabama; Arizona; Arkansas; California; Colorado; Delaware; Florida; Georgia; Idaho; Indiana; Kansas; Kentucky; Louisiana; Mississippi; Missouri; Montana; Nebraska; Nevada; New Hampshire; North Carolina; Ohio; Oklahoma; Oregon; Pennsylvania; South Carolina; South Dakota; Tennessee; Texas; Utah; Virginia; Washington; Wyoming	Alaska (1957) Connecticut(2012) Hawaii (1957) Illinois (2011) Iowa (1965) Maine (1887) Maryland(2013) Massachusetts (1984) Michigan (1846) Minnesota (1911) New Jersey (2007) New Mexico(2009) New York (2007) North Dakota (1973) Rhode Island (1984) Vermont (1964) West Virginia (1965) Wisconsin (1853) Dist. of Columbia (1981)

Zdroj: autorka práce podle //www.deathpenaltyinfo.org

⁷⁷ Tamtéž, s. 52.

Tresty smrti byly v té době udělovány – z dnešního pohledu – za malé přečiny, jako byla například krádež hroznů, zabití kuřete nebo obchodování s indiány.⁷⁸ Trestaná provinění a tresty za ně udělované se lišily mezi jednotlivými koloniemi. Zde leží také příčina toho, že i v dnešní době se liší zákony a tresty v jednotlivých státech.

Pod vlivem stejných reformátorů (Bentham, Beccaria) jako se objevují v anglickém prostředí se začíná i v USA v osmnáctém století zvedat hnutí, prosazující omezení, respektive zrušení trestu smrti. Toto abolicionistické hnutí sílí zejména zásluhou Thomase Jeffersona (1743-1826) a Benjamina Rushe⁷⁹ (1746-1813), díky nimž byl například ve státě Pensylvánie zrušen trest smrti v roce 1794 a to pro všechny zločiny, s výjimkou vraždy první stupně. V tomto státě se tak prvně začínají rozlišovat stupně u vražd podle míry zavinění (culpability), tak jak je z amerického práva známe dodnes⁸⁰. Velkou zásluhu na této klasifikaci pak nese nejvyšší státní zástupce (attorney general) William Bradford (1755-1795).

Další úspěchy pak abolicionisté zaznamenali v devatenáctém století. V souladu s děním v okolním světě byly dále snižovány počty zločinů, za které se uděloval trest smrti, v roce 1846 byl trest smrti zrušen ve státě Michigan a to pro všechny zločiny, s výjimkou velezrady (treason).⁸¹ Trest smrti byl posléze zrušen také ve státech Rhode Island a Wisconsin.

Skutečně progresivní reforma se pak objevuje s počátkem století dvacátého, kdy byl v šesti státech trest smrti zrušen úplně, ve třech byl omezen na vraždu prvního stupně a velezradu. Bohužel šlo pouze o dočasné vítězství abolicionistů, protože po událostech první světové války a v následné krizi a panice byl v pěti z těchto států trest smrti opět kolem roku 1920 obnoven.⁸² V následujících letech ztrácí abolicionisté podporu, rozvinutá hospodářská krize a válečné události vedou k tomu, že ve třicátých letech dvacátého století dosahuje počet poprav uskutečněných ve Spojených státech svého smutného vrcholu – v průměru je provedeno 167 poprav ročně.⁸³

⁷⁸ Tamtéž, s. 52.

⁷⁹ Což byli dva z tzv. Otců zakladatelů ('Founding Fathers, termín Warrena G. Hardinga, prvně použit roku 1916), skupiny politiků, kteří stáli za vznikem USA jako samostatného státu.

⁸⁰ Block.;Hostettler, 2010, s. 63.

⁸¹ V USA už nebyla rozlišována high treason a petty treason. Lišila se také klasifikace tohoto zločinu. Viz Block.;Hostettler, 2010, s. 62.

⁸² Banner, 2002, s. 78.

⁸³ Tamtéž, s. 79.

K obratu dochází až v padesátých letech dvacátého století, tedy po skončení druhé světové války, kdy se začíná pod vlivem celosvětového hnutí snižovat počet popravených a to z 1289 ve čtyřicátých letech na 715 v letech padesátých a na pouhých 191 v rozmezí let 1966 – 1976. Pod vlivem veřejného mínění se také v šedesátých letech začíná diskutovat o ústavnosti trestu smrti – podle stávajícího názoru byl trest smrti v souladu s pátým, osmým a čtrnáctým dodatkem ústavy, nové pohledy na tuto problematiku pak připouští, že by nejvyšší trest mohl být jako „cruel and unusual“⁸⁴, tedy krutý a nezvyklý v rozporu s osmým dodatkem a jako takový tedy neústavní. Masivní mediální kampaň proti trestu smrti tak vedla k tomu, že bylo třetího června 1967 vyhlášeno moratorium a trest smrti byl pozastaven, prakticky to znamenalo, že přestal být následujících deset let vykonáván.

Desetiletí 1967 – 1977 se tedy vlekla diskuse odborníků, je-li trest smrti v souladu s ústavou či nikoli. Tato diskuse byla ukončena rozhodnutím nejvyššího soudu, který rozhodl na konce roku 1976, že trest smrti je v souladu s ústavou a jako takový tedy může být na území Spojených států dále vykonáván.

Vzhledem k celosvětovému hnutí se však stále více států v rámci USA uchyluje buďto k úplnému zrušení tohoto trestu nebo jej sice má jako součást zákonů, ale nevykonává. Mezi státy s vysokým počtem poprav se i nadále řadí Texas a Virginie (viz tabulka 3).

Tabulka 3 Statistiky trestu smrti v USA, 1976 - 2013

Statistiky trestu smrti v USA, 1976 – 2013	
Počet států, kde v současnosti existuje trest smrti	35
Celkový počet poprav od roku 1976	1,348
Procento států, které během uplynulých 45 let nikoho nepopravily	85 %
Metody poprav	
Smrtící injekce	1176
Elektrické křeslo	158
Plynová komora	11
Oběšení	3

⁸⁴ Tamtéž, s. 82.

Zastřelení	3
Rozdělení podle oblastí	
Jih	1010
– Z toho Texas a Virginia	570
Středozápad	143
Západ	69
Severovýchod	4

Zdroj: autorka práce podle //www.deathpenaltyinfo.org

3. SYSTÉM KONTINENTÁLNÍHO PRÁVA

Právo evropské, označované jako kontinentální (anglicky označované jako civil law) je rozšířený právní systém, který je v této práci porovnáván se systémem práva angloamerického. Tento systém v jistém ohledu není tak starý jako je systém angloamerický, v podstatě se formoval až ve století osmnáctém, stojí však na základech dávného práva římského. Jak z názvu vyplývá, je používáno tradičně především na evropském kontinentě, tedy mimo Velkou Británii a Země Britského společenství národů). V některých zemích, jako je například Skotsko či Jihoafrická republika se pak objevuje jakýsi systém smíšený, který využívá prvků jak kontinentálního, tak angloamerického práva.

Samotné kontinentální právo se dělí do několika typů, rozdělení je obvykle v podstatě geografické: rozlišujeme tak nejrozšířenější okruh germánský, kam patří Česká republika, Maďarsko, Německo, Nizozemí, Rakousko, Polsko, Slovensko a Slovinsko; okruh románský, kam řadíme Belgie, Francii, Itálii, Portugalsko a Španělsko; dále okruh nordický, kam patří Dánsko, Island, Norsko a Švédsko, a okruh východoevropský v Bulharsku, Srbsku a Rusku.

Základy kontinentálního práva se začaly tvořit již na přelomu dvanáctého a třináctého století. Vliv na tento systém mělo zpočátku barbarské a kmenové právo obyčejové, posléze také středověké právo, k jehož rozvoji docházelo zejména na italských univerzitách. Díky tomuto vývoji můžeme dodnes pokládat románský okruh kontinentálního práva za okruh nejprestižnější.⁸⁵ Nejpodstatnější pro rozvoj kontinentálního právního systému však byla doba století osmnáctého a pozdější, kdy se objevují první právní kodifikace – jinými slovy samotná podstata kontinentálního práva.⁸⁶ Zcela přelomovým pak byl rok 1804, kdy byl vydán francouzský občanský zákoník, tzv. Code Civil, který v podstatě platí do současnosti. Z hlediska českých zemí má pak význam i rok 1811, tedy rok vydání zákoníku rakouského označovaného jako Všeobecný zákoník občanský (německy Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die

⁸⁵ Hungr, 2008, s. 28.

⁸⁶ Knapp, 1999, s. 205.

gesamnten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie, uvádí se pod zkratkou ABGB), v české právní praxi také označovaný jako obecný zákoník občanský.

3.1. Specifické znaky kontinentálního systému práva

Jak již bylo výše uvedeno, k hlavnímu formování rozdílů mezi oběma právními systémy došlo teprve v osmnáctém století, přesněji řečeno v době označované jako osvícenství. Během této doby dochází k uspořádání kontinentálního práva do kodexů – hlavním pramenem práva tak není precedens, jako je tomu u práva angloamerického, ale normativní akt. Zákon se tak stává hlavní a základní právní normou⁸⁷. Klíčovou roli v tomto systému hraje psané právo, tvořené zákonodárními sbory. Soudce jako vykonavatel práva právo nalézá v zákonech, ale netvoří.

Kontinentální právo se také dělí na právo soukromé a veřejné, u angloamerického práva tomu tak není. Shrnutí nejpodstatnějších odlišností obou systémů v praktickém přehledu uvádí tabulka 4.

Je třeba připustit, že zejména v poslední době dochází k postupnému sblížení a oboustrannému ovlivňování obou velkých právních systémů, což je jedním z důsledků globalizace. V angloamerickém právu se zvyšuje význam zákona jako normativního prvku, kontinentální právo zase zvyšuje působnost a význam práva soudcovského.

Tabulka 4 Rozdíly mezi angloamerickým a kontinentálním systémem práva

Systém angloamerický	Systém kontinentální
Právo nepsané	Psané prameny práva, kodexy
Nečlenění se	Rozlišuje právo veřejné a soukromé
Soudce právo tvoří	Soudce právo pouze aplikuje, tvoří je zákonodárny sbor
Terminologie a instituty	

Zdroj: autorka práce podle zdrojů uvedených v seznamu literatury

⁸⁷ Hungr, 2008, s. 36.

3.1.1. Trest smrti v pohledu kontinentálního právního systému

Protože evropská kultura podléhala složitému společenskému vývoji, podléhá podobně složitému vývoji také i její vztah k trestu smrti. Právní systém ve středověku byl plně v souladu s feudálním principem, kdy mohla vrchnost se svými poddanými nakládat v podstatě podle libosti a mohla je tedy také odsoudit k trestu smrti.

Jisté změny přinesla teprve doba sociálního a politického vývoje v době osmnáctého století, která přinesla revoluční změny a jistou změnu postavení člověka před zákonem. V této době se také začíná formovat systém kontinentálního práva tak, jak ho známe dnes. Vzhledem k tomu, že tento systém zahrnuje řadu států a státních útvarů a bylo by mimo možnosti této práce věnovat pozornost jednotlivým odlišnostem těchto systémů, popíšeme historický vývoj přístupu k trestu smrti na konkrétním příkladu, a to na státních útvarech, které se nalézaly na území dnešní České republiky. Ilustrujeme tak v obecném pohledu i vývoj, kterým prošlo kontinentální právo od svého počátku k dnešku.

3.2. Nejvyšší trest v českých zemích v průběhu uplynulých staletí

Na historickém území českého státu byl nejvyšší trest, podobně jako v ostatních evropských zemích poměrně četně využívaným prostředkem trestního práva a to až do dvacátého století. Hrdelní soudnictví přitom prošlo v Čechách ve středověku a dále počátkem novověku několika vývojovými stádii, vyvíjelo se – v souladu s celým právním systémem – od práva obyčejového k pevně kodifikovaným právním normám.⁸⁸

V období feudalismu je obecně zájem státu o trestní věci malý, trestní iniciativa, která by vycházela od státních orgánů zanedbatelná. Soudní řízení je vždy zahajováno na základě soukromé iniciativy a převládá soukromé narovnání mezi jednotlivými stranami sporu. Soudní pravomoc měli od třináctého století královští úředníci, ti působili na hradech, na jednotlivých panstvích pak působil vrchnostenské soudnictví.

⁸⁸ Francek, 1999, s. 60.

Zvláštní pravomoc v krajích mají tzv. poprávcové (ti, co činí po právu), ti zasahují tam, kde je trestný čin zcela zřejmým.⁸⁹

Příznačným rysem trestního práva této doby je tzv- právo útrpné, neboli tortura. Ta sloužila podobně jako ordál (boží soud, o němž bude hovořeno dále) a byla považována za důležitý důkazní prostředek. Mučení mělo překonat vliv démonických a ďábelských sil, tak aby obviněný vypovídal božskou pravdu. Takto získané přiznání bylo považováno za podstatný důkaz.

Mučeny nesměly být těhotné ženy, děti a šlechtici – ti jen v případech, kdy byli obviněni z deliktů proti panovníkovi.⁹⁰

Až do doby husitské se pak uplatňovaly tzv. ordály, což byly pozůstatky doby, ve které příslušná právní autorita neměla dostatek procesních prostředků a důkazů, které by mohly sloužit k potvrzení či vyvrácení viny obžalovaného. Rozhodování o vině či nevině se proto přesouvalo z autority soudní na autoritu nadpřirozenou, tedy na Boha. Šlo tedy v podstatě o jakýsi boží soud – zkoušku ohněm (například přejít po žhavých uhlících) či vodou (vytáhnout prsten z vařící vody). Pokud obviněný z těchto zkoušek vyvázl nezraněn, pak byla prokázána jeho nevina. V některých případech měl tento ordál⁹¹ dokonce podobu souboje. Podobné metody vyšetřování se objevují v celé Evropě a zcela zanikly až v polovině osmnáctého století.⁹²

O omezení těchto božích soudů se snažil již Karel IV (1346 – 1378), který se rozhodl provést právní reformy vydáním svého Codex Carolinus (známější pod nepřesným názvem Majestas Carolina, připraveným v letech 1350 – 51). Toto dílo mělo dvě části, politickou, která měla omezit moc šlechty, a soudní, která je z pohledu naší práce zajímavější. Vzhledem k odporu šlechty však musel Karel od uvedení tohoto návrhu v platnost upustit.⁹³

⁸⁹ Tamtéž, s. 63.

⁹⁰ Angloamerický právní systém by tyto činy označil jako high treason.

⁹¹ Samo slovo ordál patrně pochází z německého Urteil, rozsudek. Ze stejného slovního základu pak vzniklo české ortel (viz Francek, 1999, s. 15).

⁹² Francek, 1999, s. 60.

⁹³ Kadlecová, 2005, s. 200.

Panovnickova hrdelní pravomoc byla postupně převáděna na královská města a pozemkové vrchnosti. Hrdelní právo jednotlivých měst vznikalo postupně od třináctého století. Královská města měla samostatně vedené soudy, ve městech poddanských byl silně uplatňován vliv vládnoucí vrchnosti. V Čechách se postupně vyvinula síť několika set soudů, které měly právo vynášet i tresty hrdelní. Představitelem práva se v těchto soudech staly městské rady, které se řídily právními předpisy a pokud šlo o města poddanská, tak také pokyny vrchnostenských úředníků. Policejní práci zastával městský rychtář, který zatýkal stíhané, rozhodoval o jejich uvěznění, účastnil se výslechu i případné popravy. Jeho podřízenými byli biřici, kat a také šatlavní hospodář, který odpovídal za vězně. Činnost hrdelních soudů a s nimi spojená agenda byla zapisována do tzv. smolných (černých) knih⁹⁴, které se tak staly zajímavým pramenem dokumentujícím historii tehdejšího trestního soudnictví.

K výkonnému aparátu soudnictví náležel také kat, který byl podřízen městskému rychtáři. Kat pobíral roční plat, který nebyl vysoký, a za jednotlivé úkony v mučírně a na popravišti mu byla vyplácena zvláštní odměna.

V průběhu deseti století skončily v rukách katů tisíce obyvatelů českých zemí. Někteří byli opravdu pachateli trestných činů, mnozí však byli nevinní. Popravy se často konaly z mocensko-politických důvodů, jako příklad zde můžeme uvést vyhubení rodu Slavíkovců, kteří byli jako nepřátelé Přemyslovců částečně vyvražďeni, částečně popraveni (celkem šlo asi o tři tisíce osob) 28. září 995 na svém sídle, kterým byl hrad Libice.⁹⁵

K popravám významných osob náleží také smrti českého šlechtice Závěše z Falkenštejna. Závěš stál po smrti krále Přemysla Otakara II v bitvě na Moravském Poli (1278) v čele významné a vlivné skupiny šlechticů a jako druhý muž ovdovělé královny Kunhuty získal postavení vedoucího muže své doby⁹⁶. Po královnině smrti (1285) však uzavřel další manželství se sestrou uherského krále a byl u krále Václava II (1278 – 1305) obviněn z velezrady. Dva roky byl vězněn a nakonec odsouzen k smrti. Druhá strana šlechticů, která byla proti Závěšovi v opozici, vedená Tobiášem z Bechyně,

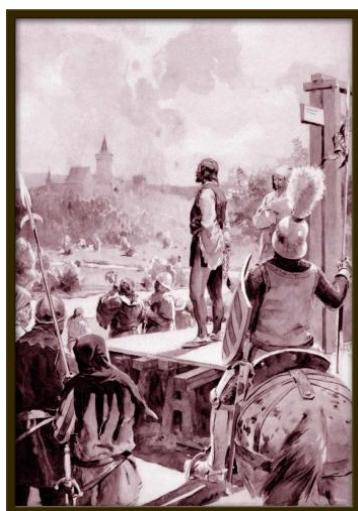
⁹⁴ Francek, 1999, s. 70.

⁹⁵ Tamtéž, s. 64.

⁹⁶ Sommer a kol., 2009, s. 500.

Falkenštejn byl jako rukojmí voděn královským vojskem od hradu ke hradu, které patřily jeho příbuzným a přátelům, bylo vyhrožováno Falkenštejnovou popravou, pokud se hrad okamžitě nevzdá. Nakonec byl Falkenštejn skutečně popraven, stalo se tak roku 1209, jak je obecně známo pod hradem Hluboká, který měl v držení Závišův starší bratr Vítek z Krumlova. Nikoli však, jak praví oblíbená pověst ostrým prknem, ale popravčím mečem, který se nazýval plkno. Prkno pak vzniklo falešnou lidovou etymologií.⁹⁷

Obrázek 4 Jan Goth, Poprava Záviše z Falkenštejna

Zdroj: Wikipedia, public domain - volné dílo

Ukládání trestu smrti tak vždy souviselo se soudobým stavem společnosti. Ještě koncem patnáctého století se kupříkladu věřilo, že existují osoby, které provozují čarodějnictví. Roku 1484 vydává papež Innocens bulu proti čarodějnictví. Právní stránku procesů s čarodějnicemi pak ve svém díle „Malleus Maleficarum“ řeší Heinrich Kramer and Jacob Sprenger. Od tohoto roku (1484) se pak datuje vlna procesů, provázených značnou krutostí, mučením a smrtí upálením, která postihla velké množství nevinných osob – šlo o ženy i muže, kteří se zabývali přírodními vědami, případně osoby duševně nemocné. Na českém území probíhaly tyto procesy zejména na Jesenicku a Šumpersku. Celkem byla upálena přibližně dvě stě osob. Toto číslo se zdá

⁹⁷ Sommer a kol., 2009, s. 500-520.

být vysokým, ale v porovnání s ostatními oblastmi je to stále nízká hodnota. Vlna těchto procesů se táhla od patnáctého až do osmnáctého století celou Evropou a některé zdroje uvádějí, že připravila o život více než tři sta tisíc osob, poslední „čarodějnice“ byla upálena ještě v roce 1793 v Poznani.⁹⁸ V Rakousku zastavila pronásledování čarodějnic až Marie Terezie (1740 – 1780).

Za dob třicetileté války je znám příběh Valachů, kteří byli naladění proti tehdy vládnoucím Habsburkům, vystupovali proti nevolnictví a násilné katolizaci. Nakonec však byli potlačeni armádou, postupující hned třemi směry. Zajatí odpůrci byli na místě popraveni.

Podobně pak dopadl v sedmnáctém století vůdce západočeských Chodů, Jan Sladký Kozina. Chodové trvali na svých tradičních právech, samosprávě a nezávislosti na vrchnosti. Jejich odpor byl ale zlomen a Kozina byl v Plzni roku 1695 odsouzen k trestu smrti oběšením a popraven.

Ve století osmnáctém se postupně rodí nový světonázor, a sice osvícenství. To s sebou nese i snížený počet trestů nejvyšších. Trest smrti býval v této době poměrně často nahrazován trestem nucených prací. Pro srovnání uvedme, že v roce 1680 bylo k trestu smrti odsouzeno několik desítek osob, v roce 1775 jich bylo jen sedm.⁹⁹

V roce 1788 dokonce císař Josef II (1780 – 1790), syn Marie Terezie, trest smrti zrušil, po jeho smrti byl však opět obnoven (1795) a to pro případy velezrady a pokusu o ni. V roce 1803 pak vyšlo nařízení s názvem „Kniha práv nad přečiněními hrdelními a těžkými řádu městského přestupky“. Zde jako nejvyšší trest uvádí jak trest smrti, tak možnost doživotního držení ve vězení.¹⁰⁰

3.2.1. Stav v Československu v letech 1918 – 1990

Po vzniku Československa byla otázka zrušení či zachování trestu smrti široce diskutována, nakonec však byl nejvyšší trest zachován i v nově vzniklém státě československém. Oblast trestního práva ostatně zachovala téměř všechny dosavadní

⁹⁸ Francek, 1999, s. 216.

⁹⁹ Francek, 1999, s. 369.

¹⁰⁰ Tamtéž.

zemské a říšské zákony.¹⁰¹ Trest smrti byl zahrnut v trestních právech definovaných v roce 1803 a 1852 a všechny následující trestní zákoníky, které platily na našem území, tento trest zachovaly a to až do roku 1990. Trestní zákon č. 117/1852 platil se změnami až do roku 1950, tedy skoro sto let. Ukládal trest smrti za dokonanou vraždu, loupežné zabití, poškození cizího majetku s důsledkem předvídané smrti, žhářství s důsledkem předvídané smrti a vzbouření v době stanného práva. K poměrně podstatné změně přesto došlo za první republiky zákonem č. 91/1934 Sb. – touto změnou byla možnost udělit místo trestu smrti alternativně trest těžkého žaláře v trvání 15 až 30 let nebo doživotním.¹⁰² V období první republiky pak byla většina udělených trestů smrti omilostněna prezidentem republiky a nahrazena trestem doživotním. V letech 1919 až 1935 to bylo celkem 417 případů.

Po dobu trvání samostatného československého státu, tj. v době mezi lety 1918 až 1939, bylo popraveno pouze patnáct osob. Ostatně sám prezident Tomáš Garrigue Masaryk byl odpůrcem trestu nejvyššího, považoval jej za nejd'ábelštější způsob zabití.¹⁰³

Po okupaci Československa v roce 1939 nacistickými vojsky se Čechy a Morava staly německým Protektorátem. Slovensko se vyčlenilo v samostatný stát, pod patronací nacistického Německa. Na území německé říše byla zřízena řada koncentračních táborů, kam byli dopravováni ti, kteří se stali nepohodlní vládnoucímu režimu. Tito lidé byli postupně fyzicky likvidováni.

Jen část těchto osob byla ovšem odsouzena přímo k trestu smrti, ti, pokud žili na území Protektorátu Čechy a Morava, byli popravováni většinou v pankrácké věznici. Tzv. sekýrárna v Praze na Pankráci byla zřízena z důvodů nedostačujících kapacit stávajících katoven a odsouzení pak nemuseli být složitě převáženi do Berlína, Mnichova či Vídně.

¹⁰¹ Liška, 2006, s. 16.

¹⁰² Tamtéž, s. 17.

¹⁰³ Tamtéž, s. 29.

Popravovalo se zde guillotinou, jejíž provoz byl zahájen v dubnu 1943, kdy zde bylo popraveno pět osob. Do 26. dubna 1945 zde bylo celkem popraveno 1079 osob. Pankrácká guillotina je dnes vystavena v pankráckém památníku.¹⁰⁴

Ještě v průběhu války se pak představitelé spojenců dohodli na principech stíhání a trestání osob, které se během války dopustily zločinů proti lidskosti a porušily zásady mezinárodních práv. Tzv. Svatojakubská deklarace, z 13. prosince 1942 požadovala stíhání a potrestání nacistických zločinců. Tato tendence pokračovala také v Deklaraci o ukrutnostech, kde ministři zahraničí USA, SSSR a Velké Británie rozhodli, že nacisté, kteří spáchali zločiny na okupovaných územích, mají být po válce vydáni k potrestání těm zemím, kde se zločinů dopouštěli. Seznamy takto stíhaných zločinců měly být vypracovány i v Československu. Dalším místem, kde byl záměr stvrzen, byla Postupim (1945). Hlavním soudním střediskem se stal v Evropě mezinárodní soudní tribunál v Norimberku, pro zločiny spáchané na východních územích bylo vybráno japonské Tokio. Bylo rozhodnuto, že budou potrestáni i domácí kolaboranti, a to většinou zvláštními soudy. Tyto soudy, zvané retribuční, mohly uplatňovat v běžném právu neexistující princip retroaktivity, tj. zpětné platnosti právní normy (normálně působí zákon teprve až do doby svého vyhlášení).¹⁰⁵

Československé mimořádné lidové soudy byly podobné soudům stanným a nebyly v Evropě nijak výjimečné. Kolaboranti byli stíháni a přísně trestáni i jinde v Evropě: v Dánsku, Norsku, v Belgii, v Polsku, Maďarsku, Itálii, Rakousku, Jugoslávii i jinde. Uvádí se, že ve Francii bylo k trestu smrti odsouzeno 767 osob, ale velké množství kolaborantů bylo zlikvidováno bez soudu.

V českých zemích byl zákonným podkladem pro činnost těchto soudů dekret prezidenta republiky č. 16 z června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, podle něhož měli být stíháni provinilci za činnost v období od 21. 5. 1938 až 31. 12. 1946.¹⁰⁶

Současně vydaný dekret (Velký retribuční dekret) č. 17 pak zřizuje Národní soud, před který mohly být postaveny osoby české národnosti, které v době okupace zastávaly

¹⁰⁴ Tamtéž. S. 18.

¹⁰⁵ Knapp, 1999, s. 63.

¹⁰⁶ Liška, 2006, s. 19.

význačné politické, hospodářské či sociální postavení, prezident protektorátu, členové vlád, vedoucí pracovníci kolaborantských organizací, jako například Vlasta Čížek či Kuratorium mládeže. Malý retribuční dekret (tj. dekret č. 138 ze dne 27. 10. 1945) pak řešil potrestání méně významných provinilců proti národní cti – umožňoval trest odnětí svobody do jednoho roku, či pokuty až do výše jednoho milionu korun.

Často citované jsou tzv. Benešovy dekrety zejména v souvislosti s odsunem občanů německé národnosti a propadnutí jejich majetku. Tyto dekrety však nevydával prezident sám, vždy tak činil na návrh vlády.

Na Slovensku byly zřízeny okresní a místní lidové soudy a Národní soud nařízením slovenské národní rady č. 33/1945 Zb. ze dne 15. května 1945 a jejich působnost byla podobná jako u českých soudů. Platnost retribučních dekretů byla několikrát prodloužena a s definitivní platností skončila v českých zemích v květnu 1947, na Slovensku pak v prosinci téhož roku.

Podle těchto dekretů bylo odsouzeno celkem 33 tisíc osob, z poloviny německé národnosti a vyneseno bylo také 730 rozsudků smrti. Bohužel je třeba uvést, že i v případě těchto soudů docházelo k přehmatům a v některých případech byly zneužívány k likvidaci nepohodlných osob. V té době už Československo nastupovalo cestu k další tragické kapitole národních dějin – komunismu. Začátek této kapitoly je spojen s obnovením platnosti retribučních soudů, zákonem 33/1948 ze dne 25.3. Retribuční soudnictví v lehce pozměněné podobně fungovalo do konce roku 1948.¹⁰⁷

To se již československé národní dějiny dostávají do období, kdy se trest smrti stal jedním z prostředků fyzické likvidace politických protivníků a těchto trestů bylo také užíváno, respektive zneužíváno, jako demonstrace síly vůči společnosti.

Popravovány byly osobnosti, které tehdejší režim považoval za své nepřátele (Heliodor Píka, Milada Horáková), i soupeři ve stranickém souboji o moc (Rudolf Slánský). Procesy s nimi byly inscenovány jako ukázka síly a demonstrace státní moci s předstíraným souhlasem všech obyvatel.

¹⁰⁷ Liška, 2006, s. 19.

Podle §29 trestního zákona č. 86/1950 Sb. byl trest smrti prováděn oběšením a v době zvýšeného ohrožení státu zastřelením. I podle tohoto zákona však mohl být trest smrti alternativně nahrazen trestem odnětí svobody na doživotí či na patnáct až dvacet pět let. Trest smrti byl obsažen také v zákoně č. 231/1948 Sb. Byl často využíván, protože paragrafy 1 a 5 udělovaly trest smrti za velezradu a vyzvědačství.

V první polovině padesátých let se poprava vykonávala oběšením na oprátce zavěšené na kladce na vztyčeném prkně. Tento způsob byl obzvláště krutý, odsouzenec totiž zemřel zadušením, což trvalo až 14 minut. Od roku 1954 byly popravy vykonávány v suterénu věznice v Praze na Pankráci. V pozdější době, od roku 1968, pak byly popravy vykonávány i v Bratislavě.

Zákon č. 63/1956 Sb. novelizoval trestní zákon a došlo ke zrušení některých skutkových podstat trestných činů, za něž byl udělován trest smrti. Zrušen byl takto trest doživotního odnětí svobody – byl nahrazen trestem odnětí svobody v trvání 25 let. Tam, kde se ve zvláštní části zákona uděloval dosud trest smrti jako jediný, byl stanoven i alternativní trest odnětí svobody právě na 25 roků. Zákon č. 64 ze dne 19. 12. 1956 pak ukládá povinnost přezkoumat každý rozsudek trestu smrti. Počet skutkových podstat sice vzrostl – trest smrti mohl být udělen až ve 33 případech – ale bylo stanoveno, že tento trest je možné udělit pouze za činy vysoké nebezpečnosti, nutné ochrany společnosti a nemožnosti převýchovy obviněného trestem odnětí svobody.¹⁰⁸

Nejvyšší počet vykonaných poprav v době po komunistickém převratu v únoru 1948 byl proveden mezi lety 1949 – 1953, kdy došlo k popravě více než 250 odsouzených, z toho téměř 90 % poprav se konalo z politických důvodů. Od roku 1945 do roku 1952 byly popravy vykonávány na různých místech v republice, evidence nebyla vedena centrálně, proto o jejich výkonu nebyl řádný přehled, později sestavená statistika pak hovoří o přibližně 950 popravených.¹⁰⁹

Od roku 1960 se dá hovořit o tom, že období, kdy bylo trestu smrti zneužíváno jako formy represe vůči politickým odpůrcům režimu, končí. Trestu smrti se nadále

¹⁰⁸ Liška, 2006, s. 26.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 27..

užívá pouze při trestání pachatelů vraždy, v roce 1979 byl navíc trest smrti udělen za obecné ohrožení.¹¹⁰

V roce 1961 byly zpřísněny podmínky k vykonání trestu smrti, takže byli popravováni pouze obzvláště krutí vrazi. Od roku 1962 do roku 1988 byl trest smrti udělen ve sto třiceti jednom případě (tedy bylo odsouzeno 131 osob), u 42 pachatelů pak bylo při přezkoumání, které nařizoval zákon, zjištěno porušení zákona, které mělo vliv na uložení trestu smrti.

Zárukou, že bude absolutní trest udělen skutečně jen ve výjimečných případech, byl §29 trestního zákona 140/1961 Sb. – ten stanovoval, že trest smrti může být udělen jen za zvláště nebezpečné činy, spáchané zvláště zavrženíhodným způsobem. Trest smrti pak nebylo možné uložit těhotné ženě, ani osobě mladší 18 let.

Novela trestního zákona z roku 1969 (zákon č. 149/1969Sb.) pak ukládání trestu smrti ještě ztížila – řízení ve věcech trestních, při nichž by připadalo v úvahu udělení trestu smrti, vykonával výlučně krajský soud. Odsouzený nebo někdo jeho blízkých také mohl požádat prezidenta republiky o udělení milosti, což nebylo omezeno žádnou lhůtou či podmínkami.

Novelizace zákona 140/1960 Sb., tedy zákon 45/1973 pak uvádí, že soud může uložit alternativní trest odnětí svobody v trvání 15 až 25 let, pokud bude soud považovat takový trest za dostatečný.

Na jaře 1990 pak byl předložen návrh na zrušení trestu smrti, který byl tehdejším Federálním shromážděním přijat druhého května 1990 (zákon č. 175/1990 Sb.) – tím byl trest smrti zrušen ve všech případech. Poslední popravený Čech byl 2. února 1989 Vladimír Lulek a poslední popravený Slovák byl 8. června 1989 Štefan Svitek. Poslední v Československu popravená žena byla Olga Hepnarová, dne 12. března 1975. Úplně posledním odsouzencem na smrt byl dvojnásobný vrah Zdeněk Vocásek. Jeho poprava byla naplánována na prosinec 1989. Sametová revoluce a změna zákonů však jeho

¹¹⁰ V tomto případě se jedná o poměrně kontroverzní rozsudek, vynesený na Robertem Barešem, který se se svými bratry Milanem a Václavem, zúčastnil roku 1978 unést autobus s říčanskými gymnazisty. Požadovali volnou cestu do Německa. Při zásahu policejních sil byl jeden z bratraců zabit, Robert byl posléze odsouzen k trestu smrti a v prosinci 1979 v Plzni popraven, Václav byl odsouzen k dvaceti pěti letům vězení.

rozsudek změnila na doživotí, které si odpykává ve věznici na Mírově.¹¹¹ V roce 2007 žádal Vocásek o podmíněčné propuštění, soud však jeho žádost zamítl.

Zrušením trestu smrti se tak české země připojily k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a podepsala její dodatkový protokol č. 6, podle něhož může stát udělit trest smrti pouze za činy spáchané v době války nebo její bezprostřední hrozby.

Listina základních práv a svobod z 9. Ledna 1991 pak v článku 6, odstavec 3 uvádí, že: „trest smrti se nepřipouští.“¹¹²

3.2.2. Protokoly k Evropské úmluvě

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod vznikla v atmosféře poválečných událostí, v padesátých letech dvacátého století, kdy většina tehdejších států trest smrti uplatňovala. Teprve o třicet let později, když došlo k celkové proměně společenského klimatu v západní Evropě, došlo také k zásadní proměně náhledu na problematiku legitimity nejvyššího trestu, což přineslo významné posílení abolicionistických přístupů na úrovni národní i mezinárodní.

Počátkem osmdesátých let dvacátého století tak Parlamentní shromáždění Rady Evropy vyzvalo ke zrušení trestu smrti. Protože je však přijímání smluv Rady Evropy podmíněno souhlasem všech členských států organizace, mezi nimiž z celkového počtu 21 zrušilo trest smrti pouhých osm, bylo vyjednáno vydání dodatkového protokolu k Úmluvě, který byl členskými státy předložen k podpisu roku 1983. Tento dokument, který zavazoval ke zrušení trestu smrti v čase míru, vstoupil v platnost jako šestý protokol poté, co je ratifikovalo prvních pět států Rady. Umožňoval tedy zachování trestu smrti v době války či ohrožení. Stal se prvním mezinárodním dokumentem, který zavazoval státy ke zrušení absolutního trestu. Jeho význam se ještě zvýšil po roce 1989, kdy státy bývalého Sovětského bloku projevíly zájem o přijetí mezi členy evropské Rady. Parlamentní shromáždění v té době prosadilo, aby byla podmínkou přistoupení také povinnost zavést moratorium na výkon trestu smrti a přijetí šestého protokolu.

¹¹¹ Tamtéž, s. 81.

¹¹² Citováno podle Liška, 2006. S. 152.

V průběhu devadesátých let pak obecně zesílil tlak na všeobecné zrušení nejvyššího trestu a to i v čase míru (tyto názory byly podpořeny Štrasburským summitem v roce 1997 nebo evropskou ministerskou konferencí roku 2000). Na vrcholné schůzce Rady Evropy v říjnu roku 1997 se předsedové vlád, včetně vlád všech členských států EU, vyslovili pro všeobecné zrušení trestu smrti. Nové členské státy Rady Evropy se navíc zavázaly k moratoriu a ratifikaci Šestáho protokolu Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, který je zavazuje k trvalému zrušení trestu smrti. Třináctý protokol Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, jenž byl podepsán všemi členskými státy EU a vstoupil v platnost dne 1. července 2003, obsahuje závazek dotčených členských států k trvalému zrušení trestu smrti za všech okolností. Protokol o úplném zákazu trestu smrti nepodepsaly do srpna 2013 tři členské země Rady Evropy: Arménie, Ázerbájdžán a Rusko.¹¹³ Podle tohoto protokolu nesmí být nikdo odsouzen k trestu smrti ani na něm nesmí být tento trest vykonán. Tímto ustanovením je jednotlivci zaručeno subjektivní právo a to bez ohledu na rasu náboženství apod. Evropa tak potvrdila, že chápe právo jedince na život jako zcela nezcizitelný prvek lidské osobnosti.

¹¹³ 10.10.10 – Světový den boje proti trestu smrti. In: [Http://www.europarl.europa.eu/](http://www.europarl.europa.eu/) [online]. [cit. 2014-02-28]. Dostupné online.

4. ISLÁMSKÝ SYSTÉM PRÁVA

O islámském právu se zejména v poslední době začíná hovořit s obavami a nedůvěrou, která ovšem mnohde pramení také z nevědomosti a opírá se přitom o nedostatečnou informovanost a neúplnost znalostí. Přestože pohled na islámské právo není primární problematikou diskutovanou v této diplomové práci, je nutné a podle názoru autorky práce také potřebné pokusit se uvést alespoň ty nejpodstatnější rysy a znaky islámského práva a porovnat pohled tohoto práva na problematiku nejvyššího trestu se systémy uvedenými v předešlých kapitolách této práce.

Tabulka 5 Země islámského světa

Islámské státy	Státy, v nichž je islám státním náboženstvím	Sekulární státy
Afgánistán Bahrajn Írán Mauritánie Somálsko Omán Pákistán Jemen Saúdská Arábie	Alžírsko Bangladéš Egypt Irák Kuvajt Libye Malajsie Maledivy Maroko Katar Tunisko Spojené arabské emiráty	Burkina Faso Gambie Guinea Mali Senegal Čad Džibuti Indonésie Kazachstán Kyrgyzstán Tádžikistán Turkmenistán Uzbekistán Albánie Ázerbájdžán Bosna a Hercegovina Kosovo Turecko

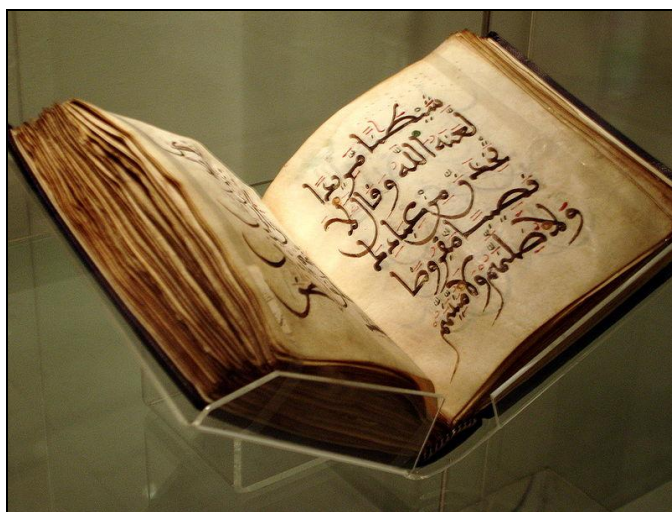
Zdroj: autorka práce podle Taufera, 2006 a internetu.

Islámský systém práva je totiž jedním z trojice nejvýznamnějších a nejrozšířenějších právních systémů používaných ve světě. Pokud se však zaměříme na tento právní systém blíže, dříve či později se setkáme také s problematikou odlišné kulturní a sociální mentality lidí, kteří žijí v zemích, kde je systém islámského práva používán. Země islámského světa jsou pak přehledně uvedeny v tabulce 5.

Islámské právo, označované v současnosti mnohokrát skloňovaným pojmem Šaría (arabsky شريعة totiž není pouze systém právní. V zemích islámské kultury neexistuje jednoznačné dělení na věci světské a církevní. Náboženství a právo tedy splývají v jeden pojem, právní systém pak není primárně právním systémem nebo návodem k dodržování zákonů, jde vlastně o soubor pravidel, jak žít – a nutno zdůraznit také to, že jde o systém striktně závazný pro všechny věřící (muslimy). O tom, jak podstatný je, svědčí i to, že slovo šaría původně znamená cestu, vedoucí je zdroji vody – je tedy něčím, bez čeho se žádný člověk neobejde.

Šaría se zabývá všemi oblastmi lidského života, od politiky, přes ekonomii, finance, rodinných záležitostí, sexuality po hygienu – vše opět souvisí s tím, že tento systém je vlastně návodem k životu. Jde o návod, který pochází přímo od Boha – z této definice pak vychází poměrně podstatná zásada, kterou se tento systém řídí: jde o pravidla neměnná. Lišit se však může konkrétní aplikace těchto pravidel a touto aplikací se zabývá islámská právní věda.

Obrázek 4: Korán, exemplář z 11. století

Zdroj: Wikipedia, public domain - volné dílo

System práva Šaría se začal rozvíjet v sedmém století a vychází především ze svatých knih Islámu, z Koránu. To je kniha, ve které je popsáno vše, co Mohamedovi¹¹⁴ sdělil bůh.

Mohamed¹¹⁵ (celým jménem Muhammad ibn Abdilláh ibn Abdilmuttalib) skutečně žil mezi lety 570 až 632 našeho letopočtu v oblasti dnešní Saudské Arábie. Zjednodušeně bývá považován za zakladatele islámského náboženství. Toto zjednodušení je v naší práci přípustné zejména z toho důvodu, že teprve od doby proroka Mohameda se začíná vyvíjet námi popisovaný systém islámského práva. Pokud bychom se na jeho život a snahu chtěli podívat sociologickým pohledem, mohli bychom jej vidět jako sociálního a právního reformátora – jeho snahou bylo změnit, utřídit a do jisté míry dokonce zmírnit do té doby tradiční a praktikované zvyklosti kmenového a rodinného práva a sjednotit v té době nepřátelené kmeny. Ostatně předtím, než se stal prorokem, bylo Mohamedovou prací v podstatě soudnictví – soudil kmenové spory. Ve svém díle se tedy posléze opravdu vyjadřuje k otázkám, které bychom dnešním střízlivým pohledem hodnotili jako právní (například otázky krevní msty, rozvodu či záležitosti spojené s dědictvím).¹¹⁶

Pohledem věřícího muslima je pak Mohamed posledním člověkem – prorokem, jemuž se zjevil archanděl Gabriel a předal mu poselství od Boha. Korán pak je chápán jako čistě slovo boží – dělí se na jednotlivá poselství, ta se nazývají súry.¹¹⁷

Druhým stejně podstatným pramenem islámského práva Šaría jsou pak tzv. sunny. Jde o soubor pravidel, který vznikl po Mohamedově smrti, z potřeby pokrýt skutečně všechny oblasti a problematiku lidského jednání a života včetně takových, které nebyly zmíněny v Koránu samotném. Pokud v Koránu není věc zmíněna přímo, vycházelo se buď z analogie, nebo z dohody učenců – některé spory o to, co vlastně prorok učil a říkal, se vedou dodnes.

Z pohledu této práce pak stojí za zmínku, že celkem 228 veršů Koránu má právní povahu, z toho však pouze třináct se věnuje soudnictví a procesnímu právu.¹¹⁸

¹¹⁴ Mohamed, někdy psáno též Muhammad, tato práce uvádí podobu Mohamed.

¹¹⁵ Tauer 2006. s. 20

¹¹⁶ Tamtéž, s. 25.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 30 a dále.

Šaría je v současnosti praktikována více než miliardou osob po celém světě. Jako jediný pramen práva je však striktně dodržována pouze v Saudské Arábii a Íránu. V roce 2009 pak byla Šaría zavedena v Somálsku ve snaze o stabilizování tamní složité situace. Ostatní velké islámské státy, jako je například Pákistán nebo Bangladéš, mají ústavu nezávislou na náboženství a systém Šaría aplikují pouze v určitých oblastech, obvykle se jedná o právo rodinné. Většina zemí na Blízkém Východě pak má systém duálního soudnictví, ve kterém fungují soudy nenáboženské (sekulární) a náboženské. Náboženské soudy pak opět řeší převážně otázky spojené s právem rodinným a záležitostmi dědické.¹¹⁹

Problém současného islámského práva můžeme spatřovat v určitém konfliktu s aktuálními mezinárodními závazky islámských států, což je konflikt, který by se dal patrně řešit novou interpretací základních pramenů (tedy Koránu a sunn), současné nastavená těchto norem totiž ne zcela odpovídá realitě současnosti. Šaría tak není, jak se někdy uvádí, nehumánní nebo nespravedlivá (viz nerovné postavení žen), je spíše nedostatečně přizpůsobivá aktuálním okolnostem. Zatímco se angloamerické i kontinentální právo vyvíjelo po staletí, vychází právo islámské ve své podstatě ze zdrojů, které vznikly před čtrnácti stoletími. Tehdejší realita každodenního života logicky musela být odlišná od té dnešní.

4.1. Pohled práva Šaría na problematiku trestu smrti

Na úvod této části kapitoly je třeba uvést jednoznačným výrokem, že islámské právo Šaría ctí lidský život, což ostatně dosvědčuje například zákaz krevní msty, kterou v Koránu zmiňuje již Mohamed. Je třeba ale uvést i to, že hodnotu lidského života necení natolik, aby – v souladu například s Evropskou úmluvou – došlo k zákazu trestu smrti. Bezvýhradné zrušení trestu smrti je zakotveno v dodatkovém třináctém protokolu Evropské úmluvy, což je také důvod, jak už bylo uvedeno, proč je trest smrti ve většině evropských zemí zrušen a nahrazen trestem doživotního vězení.

¹¹⁸ Knapp, 2009, s. 180.

¹¹⁹ POTMĚŠIL J. Islámské právo šarí'a. [citováno 26.2. 2014]. Dostupný z <http://www.blisty.cz/art/38111.html>

V otázkách spojených s problematikou trestu smrti a dokonce také mučení (zakázáno článkem tři Evropské úmluvy) zastává islámské právo poněkud odlišný postoj. Zde je opět ovšem na místě připomenout jistou odlišnost islámské kultury jako celku a to, co se z pohledu evropského může zdát jako krutost, je v islámských zemích přijímáno jako běžná praxe. Jak bylo výše uvedeno, trest smrti a mučení jsou zakázány Evropskou úmluvou. V praxi islámské je ovšem řada trestů a bodů, které jsou s evropským pohledem v příkrém rozporu.

Často se přitom jedná o problematiku udělování tzv. hadd, což jsou jedny z nejpřísnějších trestů v oblasti islámských práv. Jedná se přitom o tresty, udělované za činy proti Bohu a proti náboženství jako takovému. Tyto tresty jsou přímo uvedeny v Koránu. Podobně přísně je trestáno také cizoložství, pití alkoholu, krádeže nebo loupeže na cestách.¹²⁰ Tresty přitom zahrnují bičování, ukamenování, utětí končetin, stětí a dokonce i ukřižování. Tyto tresty přitom odpovídají spíše středověké realitě a z evropského humanitního pohledu se jeví zbytečně kruté.

Je však třeba uvést i to, že takovéto tresty se ve dvacátém století praktikovaly spíše sporadicky (například v Saudské Arábii, Jemenu, Íránu či Pákistánu), nicméně nikdy zcela nevymizely.

O něco méně přísné pak jsou tresty ta'zir. Tyto tresty jsou udělovány za jednání, které nějakým způsobem ohrožuje společnost. Trest je v tomto případě udělen podle uvážení soudce. Soudní jednání je přitom veřejné a velký význam při něm obvykle mají svědecké výpovědi a přísaha případných svědků. Počet svědků pro jednotlivé přečiny je přitom pevně stanoven – což ostatně platí i pro tresty hadd (například v případě cizoložství je třeba přinejmenším čtyř hodnověrných svědků – mužů).

Třetím typem trestu, který je odlišný od jakékoli jiné právní praxe současnosti, jsou tresty označované jako quisás. Tím jsou obvykle trestána provinění, která končí usmrcením případně ublížením na zdraví. Při takovém provinění má pak poškozený nárok na odvetu, případně odškodnění za spáchanou újmu. Pokud zástupně poškozeného/poškozený trvá na odplatě, pak smí odsouzeného sám popravit (trest je

¹²⁰ Zde je mimochodem na místě si připomenout zločin, označovaný jako felony, a ve středověkém anglickém právu trestaný smrtí – loupež na královské cestě.

obvykle stětí mečem) nebo mu způsobit stejnou újmu jako byla způsobena jemu. Ze sdělovacích prostředků je z nedávné doby znám například případ Íránce, jenž přišel o oko jako trest za to, že oslepil jiného muže. V případě, že poškození netrvají na odplatě, musí jim pachatel vyplatit odškodné. Výše odškodného je opět pevně stanovena.

Za výše uvedené přísné tresty je ostatně řada islámských států tvrdě kritizována, podobně také například za diskriminaci (zejména co se týče nestejného postavení žen a mužů). Diskriminace ovšem není ani zdaleka předmětem této práce. Přestože je v současné době islámské právo přístupné novým pohledům a do jisté míry se nechává ovlivnit také evropskými právními přístupy, v otázce trestu smrti jsou islámské státy poměrně neúprosnými zastánci tohoto trestu. Trest smrti je tak zmíněn i v Arabské chartě lidských práv, která se připravovala již od roku 1994, v přepracované podobě se pak objevila o deset let později a 16. 3. 2008 byla ratifikována sedmi státy (Alžírsko, Bahrajn, Spojené Arabské Emiráty, Jordánsko, Libye, Palestina a Sýrie). Trest smrti je v ní přímo zmíněn a zachován a to dokonce i v případě mladistvých. V tomto případě se charta odvolává na tradiční přístup islámského práva, tak jak je dán Koránem a sunnou.¹²¹

¹²¹ POTMĚŠIL J. Islámské právo šarí‘a. [citováno 26.2. 2014]. Dostupný z <http://www.blisty.cz/art/38111.html>

5. ARGUMENTY PRO TREST SMRTI A PROTI NĚMU

Otázka udělování či neudělování trestu smrti byla během staletí široce diskutována nejen odborníky, ale také laickou veřejností a není tedy překvapivé, že v podstatě neexistuje jednotný pohled na tuto problematiku. Je věčnou otázkou, zda připustit, či zakázat trest smrti.

Autorka práce se tedy necítí být dostatečně kvalifikovaná k tomu, aby se přiklonila k jednomu či druhému názoru – ostatně jedním z cílů této práce je také snaha o objektivitu a vyváženost. Jak již bylo uvedeno v předchozích částech práce, každý právní systém se k této otázce vyjadřuje trochu jinak. Tradice kontinentálního práva trest smrti dnes vesměs zavrhuje, v souladu s mezinárodními evropskými dohodami. Ve shodě s tímto názorem je pak i Velká Británie, která svým zařazením patří do systému práva angloamerického. Spojené státy, jako pravděpodobně nejrozsáhlejší zástupce angloamerického právního systému, pak trest smrti připouští, chápe ho jako trest v souladu s vlastní ústavou, respektive jejími dodatky. Systém islámského práva, ve kterém je třeba přihlížet také k odlišnostem kulturně-náboženským, pak na trestu smrti trvá a je zde i nadále hojně využíván.

I přes výše uvedené nabývá zejména ve druhé polovině dvacátého století na významu abolicionistické hnutí, které se zasazuje o úplné zrušení trestu nejvyššího. V řadě států, většinou evropských demokracií, se tak prosadil úplný zákaz trestu smrti – v souladu se třináctým dodatkem Evropské úmluvy. Je ovšem třeba zdůraznit, že se stále popravuje v těch zemích světa, které mají nejvíce obyvatel, tj. v Číně, USA a Indii. Tým organizace Amnesty International, který se problematice trestu smrti věnuje soustavně od roku 1976, v posledních letech zaznamenává příznivý světový trend, kterým je snižování počtu států, které trest smrti praktikují. Podle zprávy *Death Sentences and Executions 2012*¹²², kterou Amnesty International publikovala v dubnu 2013, byl trest smrti v roce 2012 proveden v 21 zemích světa. Celkem se jednalo o 672 poprav. Padlo také 1722 rozsudků smrti celkem v 58 státech. To je rozhodně nižší číslo

¹²² Viz <http://www.amnesty.org/sites/impact.amnesty.org/files/PUBLIC/2012DeathPenaltyAI.pdf>; Citované údaje jsou ze zprávy za rok 2012. Data za rok 2013 nebyla ještě v únoru 2014 bohužel dostupná.

ve srovnání s rokem 2011. Do počtu poprav však bohužel nejsou započítávány údaje o popravách, ke kterým pravděpodobně dochází s velkou četností v Číně. Čína totiž data o počtu provedených poprav nezveřejňuje. Zpráva také uvádí šest zemí, kde je trest smrti prováděn nejčastěji. Jde o Jemen (v roce 2012 nejméně 28 poprav) USA (v roce 2012 43 poprav), Saudskou Arábii (v roce 2012 nejméně 79 poprav), Irák (v roce 2012 nejméně 129 poprav), Írán (v roce 2012 nejméně 314 poprav) a konečně Čínu, kde se bohužel počty popravených pravděpodobně vyšplhaly k tisícovkám. Za zmínku stojí také sedm poprav v Japonsku, a tři popravy v Bělorusku, které je tak jedinou evropskou zemí, která stále praktikuje trest smrti. Není bez zajímavosti, jak si všímá též zpráva Amnesty International, že tresty smrti jsou v mnohých případech udělovány za nenásilné trestné činy, jako například pašování drog, cizoložství, ekonomické přečiny a podobně.

Pokud shrneme informace, uvedené ve zprávě Amnesty International, pak za rok 2012 platí, že v devadesáti sedmi zemích byl trest smrti zrušen úplně, v osmi pak zrušen pro běžné zločiny. Ve třiceti pěti státech je pak trest smrti zákonem umožněn, ale v praxi nevyužíván, což znamená, že nebyl udělen po dobu alespoň deseti let. V padesáti osmi zemích je pak trest smrti využíván, a dvacet jedna států loni uskutečnilo alespoň jednu popravu.

Informace, které udává Amnesty International, nejsou v této kapitole uvedeny zcela bez rozmyslu – tato organizace je totiž tou, která se dlouhodobě zasazuje o celosvětové zrušení trestu smrti. Desátého října si každoročně připomíná jako Světový den boje proti trestu smrti. Vzhledem k tomuto zájmu jsou ale její údaje komprehensivním zdrojem aktuálních informací o stavu trestů smrti udělovaných respektive neudělovaných ve světové právní praxi. Jak uvádí výše citovaná zpráva, je současnou tendencí ve světě trest smrti definitivně odstraňovat, počet států, které by nejvyšší trest znovu zavedly po jeho zákazu je minimální. Bohužel se této tendenci vymykají například právě USA, kde byl, jak už bylo uvedeno v předešlých kapitolách trest smrti zrušen v období 1966 – 1976, od té doby je však opět používán.¹²³ Zájem kritiků trestu smrti se na USA soustředil také kvůli možnému porušování lidských práv a diskriminaci – vyšší procenta rozsudků trestu smrti padají v případech sociálně slabších

¹²³ Garland, 2010, s. 224.

případně příslušníků etnických menšin, zejména Afroameričanů.¹²⁴ Ve světle nových možností vyšetřování se také objevují pochybnosti o správnosti a legitimitě rozsudků. V této souvislosti je třeba zmínit pětiletou studii vědců Kolumbijské univerzity (University of Columbia) pod vedením profesora Jamese Liebmana¹²⁵, které zkoumala veškeré rozsudky trestu smrti ve Spojených Státech mezi lety 1973 – 1995, jejíž závěry jsou překvapující. Ve více než 68 % případů totiž byly shledány nedostatky, které, pokud by vedly k novému zkoumání případů, by vedly k vynesení jiného rozsudku než trestu smrti (80 % obviněných v těchto sporných případech by nebyl udělen trest smrti) a 7 procent z nich by bylo zcela osvobozeno.

Jinými slovy, sedm z deseti případů nejvyššího trestu nebylo posouzeno správně a z celkového počtu 4 587 odsouzených bylo pravděpodobně téměř 218 lidí nevinných.¹²⁶

5.1. Abolicionisté versus retencionisté

Odpůrci (abolicionisté) i zastánci (retencionisté) trestu smrti uvádějí řadu argumentů, na podporu svého přesvědčení. Je však třeba objektivně říci, že na obou stranách se jedná o argumenty nedostačující. V některých případech dokonce obě strany uvádějí shodné argumenty, ale pro podporu zcela protichůdných názorů (viz dále finanční nákladnost), případně se uváděné argumenty navzájem vyvracejí.

Oba pohledy pak na problematiku trestu smrti pohlížejí jako na problém nejen právní, ale i morální a filosofický. Další podkapitola této práce se zaměří na nejčastější argumenty uváděné oběma stranami. Jak už bylo ale řečeno, v zájmu zachování maximální objektivity je třeba uvést, že argumenty ani jedné protistrany nejsou natolik přesvědčivé, aby bylo možné jednoznačně odpovědět na otázku trest smrti ano či ne.

5.1.1. Argumenty podporující trest smrti

Zastánci trestu smrti nejčastěji uvádějí tři argumenty na podporu svého názoru. Tyto argumenty zahrnují účinnost odplaty podle staré tradice oko za oko, uspokojení

¹²⁴ Bedauh, 1998, s. 405.

¹²⁵ Liebman, Fagan, West, 2000. Dostupné on-line.

¹²⁶ Tamtéž.

spravedlnosti ve smyslu odplaty za spáchaný čin a trest smrti jako pojistku proti dalšímu spáchání zločinu.

V následujících částech se na jednotlivé argumenty podíváme blíže. Argumenty zastánců se tak budou logicky doplňovat s další částí této kapitoly, kde se blíže podíváme na argumenty odpůrců trestu smrti.

Odstrašení

Odpověď na otázku, zda působí zavedení trestu smrti jako sankce na jednání jedince tak, že by upustil od spáchání daného činu, je poměrně složité nalézt. Jako argument je tedy uváděn oběma stranami. Odstrašující efekt trestu smrti byl aplikován zejména ve středověku – je to důvod, proč byly poměrně ještě v nedávné historii popravy veřejné. Veřejnost je varována před páchaním zločinů zákony, které trest smrti nařizují a také samotným způsobem vykonání tohoto trestu. Je však třeba poukázat na diskutabilní účinek tohoto způsobu, protože historie ukazuje, že veřejné popravy se postupem doby staly spíše lidovou veselicí, kdy lidé sledovali vykonávání trestu smrti s pobavením a naprosto otupěle.¹²⁷

Odpůrci trestu smrti pak argumentují neexistencí studie, která by odstrašující efekt průkazně podpořila. Spíše se uvádí¹²⁸, že odstrašující efekt doživotního vězení případně jistoty dopadení a potrestání je srovnatelný s odstrašujícím efektem trestu nejvyššího.

Skutečnost, že vrah páchá svůj zločin v afektu či pod vlivem alkoholu či jiných návykových látek také vedla k tomu, že bylo poukazováno na to, že odstrašující zákony pravděpodobně nebudou mít příliš velkou váhu. Účinnějším odstrašením spíše bývá schopnost policie pachatele dopadnout. Odpůrci trestu smrti také uvádějí, že pro zvýšený odstrašující účinek by bylo možné pachatele mučit, což se obecně chápe jako zcela nepřijatelné.

Odplata

Odplata jako demonstrace spravedlnosti má v historii trestání dlouhou historii, babylonskému lékaři, kterému se nepodařila operace, byla uťata ruka, za pomluvu rodičů mohl být pachateli vyříznut jazyk.¹²⁹

¹²⁷ Monestier, 1999, s. 159.

¹²⁸ Sarat, 2010, s. 484.

Tento argument je podpořen starou zásadou označovanou jako talio¹³⁰, tedy odvetou odpovídající míře původního činu. Tato zásada je stále aplikovaná například v islámském systému práva, jak již bylo uvedeno v přešlých částech práce. V tomto případě nejde ani o odstrašení nebo zabránění dalším zločinům, ale o demonstraci spravedlnosti ve formě vyrovnání.

Takové pojetí odplaty je ovšem z dnešního hlediska spíše absurdní, protože nebere v úvahu úmyslnost a neúmyslnost (například rozdíl mezi vraždou a zabitím). Pokud bychom chtěli u výkonu trestu nebo juristické viny zcela rezignovat na vztah k vině mravní, mohlo by to vést k čistě legalistickému postoji, který není vůbec prospěšný lidské odpovědnosti.¹³¹

Ekonomický faktor

Opět argument prezentovaný oběma stranami. Nejčastěji však zastánci trestu smrti uvádějí, že poprava je ekonomicky výhodnější než nákladné doživotní věznění. Jejich argument však nebere v úvahu nevyčíslitelnou hodnotu, kterou má lidský život jako takový. Nový pohled na tento argument nabízejí také některé závěry Amnesty International, která uvádí¹³², že například v USA jsou náklady na doživotní věznění jedince mnohonásobně nižší než náklady spojené s popravou.

Ochrana společnosti

Poměrně silným argumentem zastánců trestu nejvyššího je náhled na tento trest jako na pojistku před opětovným spácháním téhož činu v případě propuštění či útěku. Jde o jediný způsob, jak skutečně účinně zabránit recidivě a jak chránit společnost a také vězeňský personál a spoluvězně. V této souvislosti se obvykle uvádí statistické šetření, které v Anglii¹³³ prokázalo, že již usvědčení vrazi a násilníci se v průběhu dvaceti let dopustili dalších přibližně sedmdesáti vražd přímo ve vězení.

Zastánci abolicionistického přístupu obvykle tento argument vyvracení poukazem na možnost justičního omylu a nedostatkem jistoty, že k recidivě by skutečně došlo. Trest smrti by v tom případě byl trestem i za zločin, který ještě nebyl spáchán.

¹²⁹ Monestier, 1999, s. 162.

¹³⁰ Latinsky odplata, odvěta

¹³¹ Drbohlav, 2005, s. 75.

¹³² Death Sentences and Executions 2012, dostupné online.

¹³³ Briggs, 1996, s. 25.

5.1.2. Argumenty proti trestu smrti

Abolicionisté neboli odpůrci trestu smrti obvykle jako svůj nejsilnější argument uvádějí nedotknutelnost lidského života.

Nezcižitelnost práva na život

Podle tohoto argumentu je právo na život natolik unikátní a nedotknutelné, že žádná další osoba ani stát nemá dostatečnou pravomoc k tomu, aby druhé osobě toto právo upřela. Poprava je tak chápána jako stejný čin jako vražda. Tento argument se poměrně úspěšně opírá i o jedno z křesťanských přikázání, kterým je Nezabiješ¹³⁴.

Zastánci nejvyššího trestu pak odporují tím, že má-li stát nárok na omezení svobody, pak není důvod odpírat státu i nárok na odnětí života.

Nezvrátnost trestu smrti

Tento argument apeluje na nezvrátnost jednou vykonaného trestu smrti v případě pozdějšího prokázání justičního omylu. Jak již bylo uvedeno v předešlých částech kapitoly, není výše rizika chybného soudního rozhodnutí zanedbatelná. O neprůkaznosti odstrašujících účinků nejvyššího trestu bylo také hovořeno výše. Nezvrátnost trestu smrti je tedy jedním z nejzávažnějších argumentů odpůrců trestu smrti. Zde se hranice mezi odpůrci a zastánci trestu smrti rozlišuje otázkou, do jaké míry jsme ochotni přijmout možnost, že se podílíme na popravě nevinného.

Možnost zneužití trestu smrti

Bohužel, k případům zneužívání trestu smrti k odstranění zejména politických oponentů ve světě docházelo, dochází a docházet bude. Stačí si připomenout situaci v Československu padesátých let 20. století, případně dobu Stalinismu v bývalém SSSR. V současnosti je k podobným účelům trest smrti zneužíván například v Číně či Súdánu.¹³⁵ Je to bohužel smutným důkazem toho, že totalitární režimy se chovají stále podle stejných premis. Trest smrti a jeho vykonávání pak považují za demonstraci síly sloužící k likvidaci politických oponentů.

¹³⁴ Drbohlav. 2005, s. 76.

¹³⁵ Viz opět zpráva Amnesty International, 2013.

5.1.3. Trest smrti z hlediska křesťanské filosofie

Otázka trestu smrti je v současnosti diskutována v demokratickém i nedemokratickém světě, zejména v evropském kulturním pojetí, které je založeno na křesťanské tradici, pak přístup abolicionistický zcela vítězí. Je tedy na místě pokusit se zmapovat, na jakých základech ona křesťanská tradice vlastně leží. Právní tradici byla věnována pozornost v předešlých částech práce, nyní bychom se rádi podívali na tradici kulturně náboženskou, neboť i ta hraje svou nezastupitelnou roli, ačkoli ne tak výraznou, jako je tomu v případě práva islámského, kde právní a náboženská tradice tvoří jednotný a neoddělitelný celek.

Již ve Starém zákoně je obsažen popis řady nepřirozených smrtí, které se ne vždy dají posoudit jako vraždy. Soudním dvorem zde byla Rada starších, v těžkých případech velekněz a král. Výchozím stanoviskem, na kterém se obvykle zakládaly rozsudky, byla zásada odplaty – tedy že spáchané zlo musí být potrestáno stejným zlem. Jednalo se v podstatě o krevní mstu. V případě vraždy vykonával trest smrti nejbližší příbuzný zavražděného. Obsah normy „Nezabiješ!“ tady neměl univerzální platnost, je třeba ovšem uvést, že smyslem trestu nebylo život brát, ale naopak jej chránit. Dárce a udržovatelem života je Bůh a člověk jako takový tedy nesmí toto výsostné právo porušovat.¹³⁶

Nový zákon přináší bezvýhradný požadavek milovat bližního svého. Namísto trestu Ježíš žádá, aby postižený miloval pachatele, po prvním úderu nastavil i druhou tvář. Tradiční učení katolické církve tedy trest smrti nemůže schvalovat, uznává však, že má veřejná moc právo a dokonce povinnost zajistit, aby bylo ukládáním tohoto trestu zajištěno veřejné blaho. Filosof Tomáš Akvinský, jeden z nejvýznamnějších křesťanských filosofů tak přirovnává trest smrti k odnětí nemocné části organismu, které je kvůli své povaze povolené a je dokonce i záslužné.¹³⁷

Otázky spojené s trestem smrti pochopitelně procházeli v rámci katolické církve historickým vývojem. Platí však, že církev trest smrti jako trest přicházející po

¹³⁶ Nesvadba, 2006, s. 157.

¹³⁷ Lyons, 2004, s. 64.

spravedlivém rozsudku uznávala, byl však obhajován jako řešení pouze v krajních případech. V posledních desetiletích se však mění i tento přístup, až k úplnému odmítnutí trestu smrti – opět v souladu s vývojem světové společnosti. Pokud se zaměříme na encykliku papeže Jana Pavla II *Evangelium vitae* z roku 1995, zjistíme, že případný trest smrti je třeba pečlivě zvažovat a udělit jej pouze ve skutečně krajních případech¹³⁸.

Důvodů k odmítnutí absolutního trestu je více. Křesťané uznávají, že na ukončení života druhého člověka nemají právo. Možná doživotní izolace pachatele je možná účinnějším trestem než poprava samotná. Vyloučíme tak i možnost justičního omylu.

Křesťanské přesvědčení tedy hovoří o tom, že tam, kde je uctíván Bůh, dochází svého práva společnost a měl by být ctěn i jednotlivec. Pokud navíc vezmeme do úvahy, že odstrašující účinek trestu nejvyššího se nevyskytuje nikde v biblickém či orientálním právu, můžeme odkázat spíše na zásadu odplaty za spáchané zlo a ani Nový zákon neposkytuje velkou oporu. Ježíš v několika podobenstvích počítá s trestem smrti jako s něčím samozřejmým, ale nikde nenalezneme jeho přímou obhajobu. Podle všeho se však zdá, že prvotní církev trest smrti spíše schvalovala.

Největší váha je pak připisovaná tradičnímu apelu Pavlovu, v němž říká: „Vládnoucí moc nenese meč nadarmo.“

V dějinném vývoji v rámci církve se tak setkáváme převážně s obhajobou trestu smrti, ačkoli platilo pravidlo, že církev nežízni po krvi.¹³⁹ Odpůrci absolutního trestu pak pocházeli spíše z neortodoxních či okrajových křesťanských, například Jednoty Bratrské. Tak se dostávali do střetů s fundamentalisty, které pak vyvolaly tvrdší odpor k odpadlictví. Tak došlo například k tomu, že ve dvanáctém století zdůrazňuje papež Innocens III vůči Valdenským, že pokud světská spravedlnost vykoná nejvyšší trest bez nenávisti, nejedná se o smrtelný hřích.¹⁴⁰

¹³⁸ Nesvadba, 2006, s. 309.

¹³⁹ Monestier, 1999, s. 164.

¹⁴⁰ Lyons, 2004, s. 320.

Tomáš Akvinský pak zdůrazňoval blaho společnosti a vraha neměl primárně za zločince, ale za hříšníka. Neřešil ovšem nutnost, ale pouze dovolenost nejvyššího trestu.¹⁴¹

Teprve ve dvacátém století, opět ve shodě s celosvětovým vývojem, se pak někteří církevní činitelé snaží upřít trestu smrti morální právo a hledají na podporu svého přesvědčení teologické i politicko-správní argumenty. Podstatný posun přináší až výše zmíněná encyklika *Evangelium Vitae*, která prvně nevylučuje možnost úplného odstranění trestu smrti a svým způsobem jej předjímá¹⁴².

Podobně jako Tomáš Akvinský ovlivnil názory katolické církve, měli Luther a Kalvin vliv na teologii protestantskou. Zejména Martin Luther (1483 – 1546), německý teolog, kazatel a reformátor, zakladatel a autor řady duchovních, politických, pedagogických spisů, církevních písní a překladů, důrazně požadoval, aby světská moc popravy vykonávala a tvrdě se stavěl proti některým mnichům, kteří popravy odmítali.

I radikální názory protestantských etiků se však začaly štěpit pod vlivem osvícenství. Důležitým byl v tomto směru teolog Friedrich Daniel Ernst Schleiermachaer (1768 – 1834), německý protestantský teolog, filosof a pedagog, rektor berlínské univerzity. Přeložil celé Platónovo dílo do němčiny a je považován za zakladatele liberální teologie a moderní hermeneutiky. Schleiermachaer zcela převratně začíná zdůrazňovat resocializační význam trestu¹⁴³. Uvádí také význam smírčí smrti Ježíše Krista a odmítá přisuzovat stejnou úlohu smrti jednotlivce. Podobný názor zastával také teolog Karl Barth (1886 – 1968), který je mnohými považován za nejvýznamnějšího teologa dvacátého století a který byl zásadním odpůrcem trestu smrti.

¹⁴¹ Filosofický slovník, 2009, s. 178.

¹⁴² Nesvadba, 2006, s. 157.

¹⁴³ Tamtéž, s. 64.

ZÁVĚR

Původním úmyslem autorky této práce bylo srovnání vztahu k lidskému individu v různých kulturně společenských oblastech. Zároveň také autorka práce hledala odpověď na otázku, zda má společnost právo potrestat lidskou bytost ztrátou života a jakým způsobem se tato problematika odráží v systémech práva jednotlivých oblastí. Studium přídružené problematiky pak autorka rozšířila práci o historické aspekty a údaje týkající se dějin vykonávání trestu smrti a širší pohled na specifika tohoto trestu. Kořeny civilizace i kultury Evropy jsou křesťanské, což vždy určovalo vývoj tohoto světadílu, v práci jsou tyto křesťanské základy evropské a do značné míry také americké kultury postaveny do kontrastu k oblastem islámským, které historicky vycházejí z jiných základů sociálních, kulturních i právních. Islámské právo totiž hodnotu lidského života necení natolik, aby – v souladu například s Evropskou úmluvou – došlo k zákazu trestu smrti. Bezvýhradné zrušení trestu smrti je v Evropě zakotveno v dodatkovém třináctém protokolu Evropské úmluvy, což je také důvod, proč je trest smrti ve většině evropských zemí zrušen a nahrazen trestem doživotního vězení.

Východiskem práce je řádné vymezení pojmu trest, potažmo trest smrti a jejich funkce a účel, tak, aby bylo zřejmé, že pokud je lidská společnost organizovaná prostřednictvím jistých pravidel, je potřeba tyto pravidla dodržovat. Žádoucího chování je dosahováno prostřednictvím sociální kontroly a s ní spojených postihů. Tyto normy a jejich kontrola jsou však v různých oblastech světa značně odlišné, proto jsou také odlišně vnímány otázky jejich postihu. Takové postihy, tresty nebo sankce, pak mají různý účel a funkci. Pokud se podíváme na účel trestu, vždy rozlišujeme jeden ze dvou základních přístupů, a sice utilitární nebo retribuční. Retribuční pohled bere trest jako dostatečně opodstatněný trestem samotným. Pojetí utilitární pak pohlíží na trest také z hlediska jeho budoucího působení, ať už individuálně nebo v rámci společnosti.

Historicky byl trest, potažmo trest smrti chápán jako zadostiučinění za spáchané škody, tedy jakási forma odplaty, měl také odstrašující funkci – i proto bývaly popravky ještě v devatenáctém století veřejné. Zajímavým pohledem je pak křesťanský náhled na trest jako na formu očištění od spáchaného hříchu. V tom, že křesťanská církev trest smrti v podstatě uznávala a schvalovala, pak lze spatřovat důvod, proč se o jeho zrušení začíná širě diskutovat až po skončení druhé světové války, čili v druhé polovině dvacátého století.

Práce se dále vydává cestou charakteristiky dvou, respektive tří nejdůležitějších světových právních systémů, konkrétně porovnává přístupy angloamerického a kontinentálního systému, stručně pak také islámského systému práva. Je třeba konstatovat, že systém kontinentální a angloamerický systém jsou založeny na stejných základech. K hlavnímu formování rozdílů mezi těmito dvěma právními systémy došlo teprve v osmnáctém století, přesněji řečeno v době označované jako osvícenství. Během této doby dochází k uspořádání kontinentálního práva do kodexů – hlavním pramenem práva tak není precedens, jako je tomu u práva angloamerického, ale normativní akt. Zákon se tak stává hlavní a základní právní normou. Klíčovou roli v tomto systému hraje psané právo, tvořené zákonodárnými sbory. Soudce jako vykonavatel práva právo nalézá v zákonech, ale netvoří. Kontinentální právo se také dělí na právo soukromé a veřejné, u angloamerického práva tomu tak není. Je také třeba připustit, že zejména v poslední době dochází k postupnému sblížení a oboustrannému ovlivňování obou velkých právních systémů, což je jedním z důsledků globalizace. V angloamerickém právu se zvyšuje význam zákona jako normativního prvku, kontinentální právo zase zvyšuje působnost a význam práva soudcovského. Zcela odlišným je pak systém práva islámského, který je odlišný už z pohledu sociálně kulturního, nejde totiž pouze o systém právní. Jde o soubor pravidel, kterými se musejí věřící řídit a týká se všech oblastí lidského a společenského bytí. Tento systém je navíc poměrně rigidní a striktní, jím zavedená pravidla se ve své podstatě nezměnila od svých zavedení, ke kterým došlo v sedmém století našeho letopočtu. I v tom je systém islámského práva odlišný od systémů kontinentálního a angloamerického, přesněji tedy vymezeno ve vývoji. Systém kontinentální i angloamerický prošli výsledovatelným historickým vývojem, systém práva islámského zůstává pevně dán a vývojem více méně neprošel. I proto se dá říct, že některé ze zásad a zákonů jím stanovených spíše odpovídají realitě středověké, což platí

i pokud se zaměříme na postoj k trestu smrti. V otázkách spojených s problematikou trestu smrti a dokonce také mučení (zakázáno článkem tři Evropské úmluvy) zastává islámské právo poněkud odlišný postoj. Zde je opět ovšem na místě připomenout jistou odlišnost islámské kultury jako celku a to, co se z pohledu evropského může zdát jako krutost, je v islámských zemích přijímáno jako běžná praxe. Jak bylo výše uvedeno, trest smrti a mučení jsou zakázány Evropskou úmluvou. V praxi islámské je ovšem řada trestů a bodů, které jsou s evropským pohledem v příkrém rozporu.

Dále jsme se v práci blíže věnovali historii trestu smrti z pohledu jednotlivých právních systémů. Největší důraz byl v tomto případě kladen na rozdíl mezi Evropou a Spojenými státy americkými, neboť přestože tyto dvě oblasti vycházejí ze společných demokratických hodnot a ze společných základů, jejich pohled na problematiku trestu smrti je poměrně odlišný. Spojené státy jsou totiž, vedle Japonska jediným demokratickým státem, který trest smrti praktikuje. Každý právní systém se k této otázce vyjadřuje trochu jinak. Tradice kontinentálního práva trest smrti dnes vesměs zavrhuje, v souladu s mezinárodními evropskými dohodami. Ve shodě s tímto názorem je pak i Velká Británie, která svým zařazením patří do systému práva angloamerického. Spojené státy, jako pravděpodobně nejrozsáhlejší zástupce angloamerického právního systému, pak trest smrti připouští, chápe ho jako trest v souladu s vlastní ústavou, respektive jejími dodatky.

Ve druhé polovině dvacátého století se pak opat začíná do popředí dostávat otázka možnosti naprostého zrušení trestu smrti. Odpůrci i zastánci trestu smrti uvádějí řadu argumentů, na podporu svého přesvědčení. Je však třeba objektivně říci, že na obou stranách se jedná o argumenty nedostačující. V některých případech dokonce obě strany uvádějí shodné argumenty, ale pro podporu zcela protichůdných názorů (viz dále finanční nákladnost), případně se uváděné argumenty navzájem vyvracejí. Oba pohledy pak na problematiku trestu smrti pohlížejí jako na problém nejen právní, ale i morální a filosofický.

Cílem práce nebyla v žádném případě jakákoli snaha o vyvolání diskuse znovuzavedení trestu smrti v České republice, protože mezinárodní dohody, kterými je Česká republika vázána, toto v žádném případě neumožňují. Trest smrti, je součástí lidské kultury patrně od samých jejích počátků, je starý jako lidstvo samo a bylo tak

namíste se ptát, jaký měl tento trest historicky význam a jestli má jeho udělování smysl i dnes.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BANNER, S. *The Death Penalty: An American History*. Cambridge: Harvard University Press, 2002. 408 s. ISBN 0-674-00751-4.
- BEDAU H. A. *The death penalty in America: Current controversies*, New York: Oxford University Press, 1998, 544 s. ISBN 978-0-19-512286-2.
- BESSLER, J. D. *Cruel and Unusual: The American Death Penalty and the Founders' Eighth Amendment*. Boston: Northeastern University Press, 2012, 464 s. ISBN 978-1555537166.
- BLOCK, B.P.; HOSTETTLER, J. *Hanging in the balance: a history of the abolition of capital punishment in Britain*, Waterside Press, 2010. 288 s. ISBN 1-872870-47-3.
- BRIGGS, J. *Crime and punishment in England: an introductory history*. New York: St. Martin's Press, 1996, 288 s. ISBN 0-312-16331-2.
- DRBOHLAV, A. *Etopedie I.-Trest smrti versus Trest života pro sériové vrahy*, 1. vyd., Hradec Králové: Astraprint, 2005, 150 s., ISBN 80-7041-163-5.
- FRANCEK, J. *Zločin a trest v českých dějinách*. Praha : Rybka Publisher, 1999, 524 s., ISBN 80-86182-91-6.
- Filosofický slovník* Praha: Knižní klub, Universum, 2009, 360 s., ISBN 978-80-242-2582-1.
- GARLAND, D. *Peculiar Institution: America's Death Penalty in an Age of Abolition*. Cambridge: Harvard University Press, 2010. 432 s. ISBN 978-0674-06610-6.
- HUNGR, P. *Srovnávací právo. Právní kultury*. Ostrava: KEY Publishing, 2008. 134 s. ISBN 978-80-87071-57-1.
- KADLECOVÁ, M. a kol. *Právní dějiny*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. 816 s. ISBN 80-86432-48-3.
- KUCHTA, J. VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha : C.H. Beck, 2012, 636 s. ISBN 978-80-7400-429-2.
- KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha : C. H. Beck, 1999, 264 s. ISBN 80-7179-028-1.
- LIŠKA, O. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. Praha: SKVP PČR, 2006. 294 s. ISBN 80-86621-09-X.
- LYONS, L. *Historie trestu. Justiční tresty od dávných dob po současnost*. Praha : Svojtka & Co., 2004. 190 s. ISBN 80-7352-021-4.
- MONESTIER, M. *Historie trestu smrti*. Praha : Rybka Publisher, 1998. 408 s., ISBN 80-86182-05-3.
- NESVADBA, P. *Filosofie a etika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. 331 s. ISBN 80-86898-92-X.
- SARAT, A. *The Road to Abolition?: The Future of Capital Punishment in the United States*. New York: NYU Press, 2010. 368 s. ISBN 0814762247.

SOMMER, P. TŘEŠTÍK, D. ŽEMLIČKA, J. a kol. Přemyslovci. *Budování českého státu*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 779 s. ISBN 978-80-7106-352-0.

TAUER F. *Svět islámu. Dějiny a kultura*. Praha: Vyšehrad, 2006. 448 s. ISBN: 80-7021-828-2.

TÓTHOVÁ, M. *Anglo-americký právní systém*. 1. vyd. Univerzita P.J. Šafárika v Košicích, 2003. 98 s. ISBN 9788070975381.

Internetové zdroje:

- Wikipedia, public domain
- <http://www.capitalpunishmentuk.org/>
- <http://www.deathpenaltyinfo.org/states-and-without-death-penalty>
- POTMĚŠIL J. Islámské právo šarí'a. [citováno 26.2. 2014]. Dostupný z <http://www.blisty.cz/art/38111.html>
- Death Sentences and Executions 2012. [online]. [cit. 2014-02-26]. Dostupné z: <http://www.amnesty.org/sites/impact.amnesty.org/files/PUBLIC/2012DeathPenaltyAI.pdf>
- LIEBMAN, J. S., FAGAN J., and WEST, V., A Broken System: Error Rates in Capital Cases, 1973-1995 (Červen 2000). Columbia Law School, Public Law Research Paper No. 15. Dostupné z SSRN: <http://ssrn.com/abstract=232712> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.232712>
- 10.10.10 – Světový den boje proti trestu smrti. In: <http://www.europarl.europa.eu/> [online]. [cit. 2014-02-28]. Dostupné online.

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Seznam obrázků

OBRÁZEK 1: JEREMY BENTHAM NA OBRAZE HENRYHO WILLIAMA PICKERSGILLA

OBRÁZEK 2: POPRAVIŠTĚ V TYBURNU

OBRÁZEK 3 JAN GOTH, POPRAVA ZÁVIŠE Z FALKENŠTEJNA

OBRÁZEK 4: KORÁN, EXEMPLÁŘ Z 11. STOLETÍ

Seznam tabulek

TABULKA 1: TABULKA 1 POČTY POPRAVENÝCH V ZEMÍCH S ANGLICKÝCH PRÁVEM
V LETECH 1735 AŽ 1964

TABULKA 2: PŘEHLED STÁTŮ V USA PODLE TRESTU SMRTI

TABULKA 3 STATISTIKY TRESTU SMRTI V USA, 1976 - 2013

TABULKA 4 ROZDÍLY MEZI ANGLOAMERICKÝM A KONTINENTÁLNÍM SYSTÉMEM PRÁVA

TABULKA 5 ZEMĚ ISLÁMSKÉHO SVĚTA

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Monika Pechočová

Obor: 7501T001 - Andragogika (Mgr. A)

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Historie a současnost trestu smrti v Evropě a ve Spojených Státech Amerických

Rok: 2014

Počet stran textu bez příloh: 61

Celkový počet stran příloh:0

Počet titulů české literatury a pramenů:10

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 11

Počet internetových zdrojů: 7

Vedoucí práce: Mgr. Olga Noruláková